

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Sociální pracovník

Kód oboru: 7502R022

Název bakalářské práce:

DLOUHODOBÁ NEZAMĚSTNANOST

THE LONG-TERM UNEMPLOYMENT

Autor:

Gabriela Lešáková

Žižkov 1177

512 51 Lomnice nad Popelkou

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
73	0	4	11	22	3 + 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30.4.2008

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:

Gabriela Lešáková

Adresa:

Žižkov 1177, 512 51 Lomnice nad Popelkou

Studijní program:

Sociální práce

Studijní obor:

Sociální pracovník

Kód oboru:

7502R022

Název práce:

DLOUHODOBÁ NEZAMĚSTNANOST

Název práce v angličtině:

THE LONG-TERM UNEMPLOYMENT

Vedoucí práce:

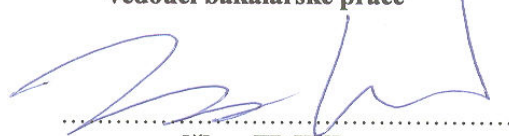
PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

Termín odevzdání práce:

30. 04. 2008

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

vedoucí bakalářské práce

děkan FP TUL

vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Gabriela Lešáková

Datum: 16.02. 2007

Podpis studenta:

Cíl práce:

Cílem práce je zjištění sociálních důsledků na osobnost jedince při dlouhodobé nezaměstnanosti.

Základní literatura:

KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha: Slon, 2006.
ISBN 80-86429-41-5.

KREBS, V. *Sociální politika*. 3. vyd. Praha: ASPI a.s., 2005.
ISBN 80-7357-050-5.

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 3. vyd. Praha: Slon, 2002.
ISBN 80-86429-08-3.

MAREŠ, P. *O chudobě v české a slovenské společnosti*. 1. vyd. Brno: MU 1995.
ISBN 80-210-1245-5.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds). *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: 2005. ISBN 80-7367-002-X.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne:

Podpis:

Poděkování

Děkuji tímto PaedDr. PhDr. Iloně Pešatové, Ph.D. za odborné vedení, konzultace a cenné rady, které mi poskytla při zpracovávání této bakalářské práce.

Děkuji své rodině a mým nejbližším za pochopení, porozumění, trpělivost a trvalou podporu po celou dobu mého studia.

Název bakalářské práce: Dlouhodobá nezaměstnanost

Název bakalářské práce: The long-term unemployment

Jméno a příjmení autora: Gabriela Lešáková

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2007/2008

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala problematikou dlouhodobé nezaměstnanosti a jejími důsledky a vlivy na jedince. Tato práce vycházela ze současného stavu, především v roce 2007. Jejím cílem bylo podchytit nejen příčiny tohoto jevu, ale i postihnout konkrétní sociální dopady na osobnost jedince a jejich rodiny při dlouhodobé nezaměstnanosti.

Bakalářskou práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která byla zpracována a prezentována pomocí zdrojů odborné literatury. Tato část popisovala a objasňovala, co dlouhodobá nezaměstnanost může způsobovat, jaké jsou její důsledky a dopady na osobnost člověka a jeho rodinu. Praktická část pomocí dotazníků zjišťovala konkrétní skutečné pocity, postoje, priority a celkové dopady nezaměstnanosti u 30 dotazovaných respondentů. Výsledky vyústily v následná konkrétní opatření nejen v oblasti práce s dlouhodobě nezaměstnanými, ale i v oblasti jednotlivých přístupů společnosti. Za největší přínos s ohledem ke zpracovávané problematice bylo možné považovat zejména zjištění, že za většinou problémů dlouhodobé nezaměstnanosti je celková neochota učit se něčemu novému, minimální snaha o vlastní posun a rozvoj svých již v minulosti nabytých schopností. Dlouhodobá nezaměstnanost má tak nejen neblahý vliv na jednotlivce, ale i na celou společnost.

Klíčová slova: nezaměstnanost, dlouhodobá nezaměstnanost, trh práce, sociální, sociální důsledky, status, sociální role, rodiny, deprivace, sociální izolace, stigmatizace, životní minimum, existenční minimum.

Summary:

Bachelor work describes the problematic of long term unemployment with its all consequences (aspects) and the influence at individual person. The Bachelor work is related to the employment situation in 2007. The main aim of the Bachelor work was not only to describe the root cause of this baleful phenomenon but also mention concrete influence at men and families.

Bachelor work is divided into two parts. The theoretical one presents and is based on sources from technical literature. Describes and clears up the aspects of long term unemployment, its impact and influence to men and its family.

Practical part uses questioners to record real feelings, attitudes, priorities and general influence of unemployment at 30 tested people. Collected results led to corrective actions not only in area of long term unemployed but also in area of individual attitudes of society.

As a highest benefit in according to described problematic we can consider the fact that the highest rate of long term unemployment problems are the not-willingness to learn new things, minimum effort and development of already learned abilities. In regard to these facts long term unemployment has disastrous influence to individuality and all society.

Keywords: Unemployment, long term unemployment, labor market, sociable, social aspects, status, social role, family, deprivation, social isolation, stigmatization, living wage.

Obsah

1	ÚVOD	8
2	TEORETICKÁ ČÁST	11
2.1	Nezaměstnanost	11
2.2	Psychické reakce na ztrátu zaměstnání.....	24
2.3	Sociální aspekty nezaměstnanosti	29
2.4	Příjmy v dlouhodobé nezaměstnanosti.....	36
3	PRAKTICKÁ ČÁST	41
3.1	Cíl praktické části.....	41
3.2	Stanovení předpokladů	41
3.3	Použité metody	41
3.4	Popis výběrového vzorku a průběh průzkumu.....	42
3.5	Získaná data a jejich interpretace	43
3.6	Vyhodnocení předpokladů	66
4	ZÁVĚR.....	68
5	NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ	70
6	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	71
7	SEZNAM PŘÍLOH	73

1 Úvod

Od roku 1995 pracuji na Městském úřadě Lomnice nad Popelkou na oddělení sociální péče. Na našem sociálním oddělení byly do 31.12.2006 realizovány výplaty dávek sociální péče nezaměstnaným občanům a výplaty příspěvku při péči o osobu blízkou.

S účinností od 1.1. 2007 na základě legislativních změn jsou našim oddělením vypláceny dávky pomoci v hmotné nouzi. Dávky pomoci v hmotné nouzi nově řeší zákon č. 111/2006 Sb.

Systém pomoci v hmotné nouzi by měl být moderním systémem pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení svých životních potřeb.

Dále by měl tento systém zabránovat sociálnímu vyloučení těchto osob a je jednotný na celém území České republiky.

Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe, než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Nově navrhované vládní reformy v sociální oblasti by měly především v budoucnu zamezit zneužívání sociálních dávek a více motivovat lidi k hledání práce, aby se jim vyplatilo v případě, pokud o ni přijdou, pobývat v sociální síti co nejkratší dobu.

Nedílnou součástí pomoci v hmotné nouzi je sociální práce s klienty a poradenství.

Na našem oddělení vyplácíme nezaměstnané, kteří se ocitli v tíživých životních poměrech. Tito lidé sami nemohou svou momentální obtížnou finanční situaci překonat.

V naší evidenci jsou lidé nejrozumnějších věkových kategorií, a to od absolventů škol po lidi, kteří jsou již na prahu důchodového věku.

Pro kategorie absolventů a osob v důchodovém věku je hledání adekvátního zaměstnání problematické. O lidi ve věkové skupině nad 55 let není evidentní zájem. Z hlediska zaměstnavatelů jsou „nepružní“, mají již zdravotní obtíže, hůře se učí novým požadavkům zaměstnavatele a pomaleji se orientují. Co na tom, že však mají mnohdy zásadní bohaté životní zkušenosti. Je však nutné uvést, že to jsou lidé, kteří mají kdesi pod kůží zafixováno, že být doma je „ostuda“, a práci si shánějí, jak jen to jde, a to s ohledem k věku a zdravotnímu stavu. Naráží však na bariéru předsudků ostatní společnosti.

Dlouhodobý neúspěch při shánění zaměstnání a časté odmítání ze strany zaměstnavatelů klienty velmi často dovedly ke ztrátě sebevědomí, pocitům zbytečnosti, beznaděje, a to vše až do konečné celkové apatie.

Nezájem a apatie jedince měla a stále má vliv nejen na ně samé, ale i na jejich rodiny.

Hlavním smyslem naší sociální činnosti není pouhé vyplácení dávek pomoci v hmotné nouzi, ale i v samotné pomoci nezaměstnaným jedincům se zpětným sociálním začleňováním do společnosti.

Sociální začleňování je vlastně proces, který umožňuje těm, kteří jsou ohroženi chudobou a sociálním vyloučením, získat příležitosti a zdroje nutné k jejich plné ekonomické, sociální a kulturní participaci na životě společnosti a těšit se z určitého životního standardu, který je považován ve společnosti, ve které žijí, za přijatelný. Umožňuje jim získat větší podíl v rozhodovacích procesech, které ovlivňují jejich každodenní život a zlepši dostupnost jejich základních práv.

Téma „Dlouhodobá nezaměstnanost“ jsem si vybrala nejen proto, že z hlediska mé praxe je mi tato problematika velmi blízká, ale také proto, že se již velmi dlouho sama zamýšlím nad tím, jak vlastně „mí klienti“ doopravdy žijí, jak přemýšlejí o svém životě, jaké mají plány a naděje do budoucna. Protože sociální činnost vykonávám již dvanáct let, mohu také do zpracovávané problematiky vnést i vlastní poznatky a postřehy nejen teoretické, ale i praktické.

Bakalářská práce bude rozdělena do dvou částí, a to na část teoretickou a praktickou.

Část teoretická se bude zabývat analýzou sekundárních zdrojů, kde bude teoreticky rozpracována konkrétní problematika, která se váže k tématu samotné bakalářské práce.

V této části budou rozebrány konkrétní pojmy týkající se nezaměstnanosti, druhů nezaměstnanosti, rizikových skupin, míry nezaměstnanosti a v neposlední řadě bude teoretická část obsahovat též konkrétní ukazatele z oblasti, kde pracuji tj. oblasti Semilská a Lomnicka.

V teoretické části dále budou teoreticky rozebrány psychické reakce a sociální dopady na nezaměstnané jedince a jejich rodiny a práce bude obsahovat konkrétní rozbor jednotlivých propadů, které nezaměstnanost jedinci potažmo jeho rodině může přinést.

Cílem praktické části bude pomocí vlastního dotazníkového šetření (průzkum) zjistit, jaké konkrétní sociální dopady a důsledky má dlouhodobá nezaměstnanost na osobnost člověka, nejbližší rodinu a okolí v praxi.

V samotném závěru by měl být dotazníkový průzkum vyhodnocen s konkrétním uvedením, jaké výsledky z něj vyplynuly.

2 Teoretická část

2.1 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je stav, ve kterém člověk schopný práce a ochotný pracovat nemá placené zaměstnání. Obvykle používaným kritériem ochoty pracovat jsou kontakty s úřadem práce, resp. s potencionálními zaměstnavateli.¹

Pro definování pojmu nezaměstnanost je třeba uvažovat výlučně o zaměstnání, které spočívá v práci na smluvním základě, přičemž smlouva zahrnuje i nárok na samotnou materiální odměnu za vykonanou práci.

Být nezaměstnaný neznamená „nemít práci“, ale „nemít placené zaměstnání“. Pro samotné definování pojmu nezaměstnanost je tedy výlučně uvažováno o zaměstnání, které spočívá v práci na smluvním základě, přičemž smlouva zahrnuje nárok na materiální odměnu za vykonanou práci.

Podmínkou udržení statusu nezaměstnaného bývá pravidelná návštěva úřadu práce jako manifestace snahy o získání zaměstnání.

Druhy nezaměstnanosti

Stavy nezaměstnanosti lze rozlišit podle příčin i podle některých dalších charakteristik.

Frikční nezaměstnanost

U tohoto druhu nezaměstnanosti se jedná především o normální změny zaměstnání a doba nezaměstnanosti je ve většině těchto případů pro nezaměstnané jen krátkou epizodou, během níž si hledají nové uplatnění.

V případě osob nově vstupujících na trh práce jde o dobu, v níž nacházejí své první zaměstnání. Změny ve frikční nezaměstnanosti mohou být způsobeny dobrovolnými změnami doby strávené hledáním zaměstnání, které jsou nezaměstnaní ochotni akceptovat.

Mohou být ovlivněny i strukturou pracovního trhu či podmínkami nezaměstnanosti.²

¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: 2003, s. 125.

² MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1998, s.20.

Strukturální nezaměstnanost

Řada pracovníků ztrácí svá zaměstnání i kvůli rozpadu neefektivních podniků a institucí a eliminací celých starých odvětví (mizí i řada povolání s nimi spojených) a dále kvůli likvidaci umělé přezaměstnanosti.³

Jak se odvětvově i územně mění struktura ekonomiky, nemusí osobní a zejména kvalifikační charakteristiky propouštěných osob odpovídat požadavkům nových pracovních míst.

Strukturální nezaměstnanost vzniká na základě nesouladu mezi nabídkou práce určitého druhu (př. vyžadující pracovníky určitého pohlaví, věku, kvalifikace či žijící v určitém regionu) a vlastní poptávkou po práci. Nabídka není vždy v souladu s probíhajícími změnami v samotné struktuře poptávky.

Konečným důsledkem je pak vysoký počet volných, neobsazených pracovních míst a vysoký počet nezaměstnaných, kteří se z výše uvedených důvodů nemohou na volných místech uplatnit.

Strukturální nezaměstnanost je výsledkem nerovnováhy mezi pracovní silou pohotovou pro práci a požadavky zaměstnavatelů po určitém typu práce.

Paradoxem strukturální nezaměstnanosti je, že do ní mohou (i dlouhodobě) upadnout i vysoce kvalifikovaní pracovníci, jejichž kvalifikace v důsledku změn výroby ztrácí na trhu práce smysl a není nadále potřebná. Velmi často se jedná o osoby s dlouhou pracovní kariérou ve svém oboru a s bohatými zkušenostmi a znalostmi, o které najednou nikdo nestojí. Tento osud potkal řadu profesí, které byly v průmyslové oblasti považovány za vysoce kvalifikované a elitní s vysokou prestiží.

Cyklická nezaměstnanost

Cyklická nezaměstnanost souvisí s ekonomickým cyklem. Vzniká tehdy, je-li poptávka po práci nízká. Lze také hovořit o nezaměstnanosti z nedostatečné poptávky, což lze vyložit tak, že poptávka po práci je ve vztahu k její nabídce nedostatečná, ale také obecněji v tom smyslu, že jde o nezaměstnanost způsobenou nedostatečnou poptávkou po zboží.

³ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1998, s.20.

Je-li cyklická nezaměstnanost spojená s přírodními podmínkami (cykly), hovoří se o ní jako o sezónní nezaměstnanosti.

Z praxe lze uvést, že takto je rozšířena převážně zimní sezónní nezaměstnanost ve stavebnictví. Nemusí se však sezónní nezaměstnanost týkat pouze oborů ve stavebnictví, ale i například služeb spojených s turistikou či sezónní činností v zemědělské oblasti.

Skrytá nezaměstnanost

Skrytá nezaměstnanost je formou nezaměstnanosti, kdy si nezaměstnaná osoba nehledá práci a ani se jako nezaměstnaná neregistruje. Největší část této skryté nezaměstnanosti tvoří zejména vdané ženy a mladiství. Jde zejména o osoby, které na hledání práce rezignovaly (unikly do jiného statusu např. mateřství, studia, práce v domácnosti) či si práci hledají pomocí neformálních sítí bez registrace na úřadě práce. Často může jít svým rozsahem o významné počty osob.

Nepravá nezaměstnanost

U nepravé nezaměstnanosti lze hovořit o osobách, které jsou sice nezaměstnanými, ale ani tak si práci nehledají, eventuálně přijmout práci odmítají. Snaží se vyčerpat v plném rozsahu nárok na podporu v nezaměstnanosti.

Patří sem osoby, které se registrují jako nezaměstnaní, ale zároveň pracují nelegálně v neformální šedé ekonomice.⁴

Dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost

O dobrovolné nezaměstnanost lze hovořit tehdy, kdy část pracovních sil nechce při určitých mzdách pracovat (pracovní místa existují, ale není o ně při stávající tržní mzdové sazbě zájem) a nebo nechce pracovat vůbec (upřednostňuje volný čas, žije z charit a podpor či takový život, životní styl umožňující úspory či jen občasný výdělek).

Nedobrovolná nezaměstnanost vzniká v důsledku toho, že při daných mzdových sazbách existuje více pracovníků, kteří skutečně chtějí pracovat než existuje počet pracovních míst.⁵

⁴ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1998, s.23.

⁵ KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. Praha: 2005, s. 288.

Krátkodobá a dlouhodobá nezaměstnanost

Z hlediska praktického dopadu na jednotlivce má výše uvedené rozdělení velký význam. Samotné určení přesné časové hranice mezi nimi je však obtížné, nicméně za dlouhodobou je většinou považována nezaměstnanost, která trvá déle než 6 měsíců. V jiných literaturách je za dlouhodobou nezaměstnanost považována doba, trvá-li minimálně jeden rok.

V současnosti se dlouhodobá nezaměstnanost nejen značně rozšířila, ale stává se i obtížným sociálně politickým problémem.

Obecně platí, že čím déle jsou lidé nezaměstnaní, tím mají menší naději práci opět najít. Dlouhodobá nezaměstnanost se velmi výrazně podílí na vzniku chudoby.

Rizikové skupiny nezaměstnaných

Vlastní nezaměstnaností nejsou ohroženy všechny skupiny pracovníků stejně. Existují určité okruhy osob, u nichž je ztráta zaměstnání pravděpodobnější a pro které je také těžší nalézt nové pracovní místo.

K rizikovým skupinám patří zejména:

- ženy
- mladiství a čerství absolventi škol bez praxe
- handicapované, zdravotně znevýhodněné skupiny
- lidé s nízkým vzděláním a malou kvalifikací
- příslušníci romského etnika
- pracovníci v předdůchodovém věku

O výše vyjmenovaných skupinách bude v souvislosti s ohrožením nezaměstnaností v této části práce pojednáno podrobněji.

Ženy mají na trhu práce těžší situaci, neboť zaměstnavatelé upřednostňují mužskou pracovní sílu. Zároveň jsou ženy zatíženy starostmi o domácnost.

U mladé ženy představuje možné těhotenství sociální handicap, který tuto ženu vyřadí z pracovního procesu a pro zaměstnavatele znamená do určité míry nejistotu. Návazně žena může představovat určité riziko z častých budoucích absencí z důvodu péče o nemocné děti.

Žena však neprožívá nezaměstnanost mnohdy tak těžce jako muž. Samotná případná ztráta zaměstnání není pro ni tak stigmatizující a de facto degradující jako pro muže.

Absolventi škol jsou znevýhodněni zejména tím, že nemají pracovní zkušenosti a praxi v oboru, který vystudovali.

Mnozí vložili množství energie do studia oboru, který je zajímavý, nicméně na trhu práce není poptávka. Tito mladí lidé postrádají pracovní kontakty, které usnadňují jinak orientaci na trhu práce.

U tohoto typu nezaměstnaných hrozí nejen ekonomické problémy, ale i psychologické a výchovné potíže. Zvyšuje se riziko asociálního chování a vytvoření nezdravé závislosti na rodičích, která se může stát hlavní bariérou při osamostatnění se.

Pokud si mladí lidé ve správném čase neosvojí potřebné pracovní návyky, nebudou schopni pracovat ani v dospělosti a nuda je pak dovede k sociálně patologickému chování, k vyřazování ze společnosti. Prodlužování adolescence nezaměstnaností má negativní důsledky pro jedince i pro společnost. Ohrožuje i rozvoj profesionální role a schopnost navazovat a udržovat přátelství.

Zdravotně znevýhodnění mají určitou šanci v chráněných dílnách, jejichž počet je však velmi omezen. Doba jejich nezaměstnanosti bývá několikanásobně delší než u zdravých uchazečů. Problémy zdravotně znevýhodněných bývají komplexní povahy.

Kumulují se potíže:

- ekonomické
- psychické (pocit nepotřebnosti)
- zdravotní

Takovýto nezaměstnaný může představovat i zátěž pro rodinu, která musí o postiženého celodenně pečovat.

I když se dosavadní systém sociálního zabezpečení podílí na zajišťování jejich základních materiálních potřeb, společenská integrace skupiny zdravotně postižených lidí závisí z velké části na sociálních, ekonomických a legislativních podmínkách.

Lidé s nízkým vzděláním a malou kvalifikací u nás představují nejpočetnější skupinu dlouhodobě nezaměstnaných. Často jde o mladé obtížně vzdělavatelné lidi s malým zájmem o zaměstnání.

Specifické charakteristiky jejich rodinného a sociálního života přispívají k vydělování ze společnosti a vedou k vytváření nové třídy deklasovaných, kteří žijí v trvalé závislosti na systému podpor sociálního zabezpečení.

Pracovníci s nízkou kvalifikací budou navíc postupně stále více vytlačováni levnějšími a přesnějšími stroji.⁶

Úroveň kvalifikace a profesionálních dovedností je při hledání pracovní příležitosti rozhodující. Více dovedností znamená větší možnost volby pro zaměstnavatele i pro samotného pracovníka. O práci nekvalifikovaných lidí nebývá vesměs zájem a oni se pak v rozhodujících momentech stávají pro společnost potencionálním kriminálním problémem.

Romové získávají zaměstnání stále obtížněji vzhledem ke zvyšujícím se nárokům zaměstnavatelů na úroveň kvalifikace, rozsah a kvalitu sociálních dovedností. Převážná část romského etnika patří mezi sociálně slabé vrstvy s nízkou kvalifikací. Romské komunity tradičně nepocitovaly potřebu vzdělávat se a tato situace přetrvává dodnes.⁷

Život bez pravidelného zaměstnání je jedním z hlavních rysů sociálního vyloučení a zároveň jedním z hlavních zdrojů potíží osob žijících v těchto podmínkách. Dospělí Romové většinou nemají stálou práci a ti, kterým je dnes třicet pět let a více, ji ztratili na začátku transformace při snižování stavů zaměstnanců v továrnách a stavebních podnicích. Později už práci nenašli, protože se radikálně změnily podmínky na trhu práce a klesla poptávka po nekvalifikované pracovní síle. Romské děti a ostatní z mladších generací už po základní škole žádnou práci nenašli nebo ji nehledali, protože znají jen život ze sociálních dávek. Mužům se nevyplatí shánět stálé zaměstnání, protože při nízké kvalifikaci si nemohou vydělat více, než je životní minimum jejich domácnosti. Ti, kteří práci skutečně hledají, narážejí však na neochotu zaměstnat Roma. Rodiny se dostávají do pastí chudoby, kde jediným pravidelným příjmem jsou dávky podpory v nezaměstnanosti a dávky pomoci v hmotné nouzi.

⁶ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: 2005, s. 302.

⁷ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: 2005, s. 302.

Z praxe dále vyplývá, že mimo nízké vzdělanostní úrovně je dalším handicapem pracovní morálka, která neodpovídá požadavkům majoritní společnosti. Mají často potíže s komunikací na očekávané úrovni.

Zvýšená koncentrace romských obyvatel v regionech vytváří lokality s vysokou nezaměstnaností a celkově nižší šanci získat pracovní místo nevyžadující kvalifikaci.

Romové povětšinou končí v sociálním vyloučení. Mohlo by to vyvolávat otázku, proč lidé z majoritní společnosti takto obvykle nekončí. Je to zejména proto, že při snaze o zlepšení své situace se Romové setkávají s nepoměrně většími překážkami ze strany majority: úřadů, škol, zaměstnavatelů.

Výplaty sociálních dávek od státu jsou doprovázeny pocitem určité samozřejmosti.

Starší lidé prožívají ztrátu zaměstnání velmi těžce. V předdůchodovém věku má již takovýto člověk určité fixní stereotypy, obtížně a pomaleji se přizpůsobuje životu bez zaměstnání, který navíc po letech poctivé práce (mnohdy např. v jedné továrně) vnímá jako nespravedlnost a ponížení.

Zaměstnání funguje u starších lidí jako určitý „tréninkový faktor“. To znamená, že pomáhá udržet tělesné a duševní schopnosti.

Skupiny starších pracovníků po ztrátě zaměstnání provází pocity bezradnosti spojené se strachem, psychickou tenzí, nejistotou a s postupnou ztrátou sebedůvěry.

Spolu s pracovní rezignací se může projevit rezignace i na společenskou aktivitu.

Jestliže nezaměstnanému jedinci činí problém získat zaměstnání ve středním období pracovní kariéry, v pozdním stadiu kariéry jsou jeho možnosti ještě menší a řada lidí musí navíc čelit krizi základních jistot. Ve velmi krátké době (někdy téměř „přes noc“) se člověk, který například zastával významnou funkci, může ocitnout natrvalo oddělen od výsledků mnohaletého úsilí, od svého postavení, kolegů i přiměřeného příjmu.

Pro zaměstnavatele se starší lidé jeví jako horší „investice“ ve srovnání s mladými. To může u znovuzaměstnaného staršího jedince způsobovat pocity neuspokojení a nevyužití. Takový člověk se pak uzavírá do své práce s pocitem sebelítosti. Lidé se pak stávají úzkostlivě opatrnými, hlídají a promýšlejí si své jednání a chování, snaží se, pokud je to možné, nevytvářet situace, které by mohly zavdat důvod k negativnímu hodnocení okolím.

Tím, že minimalizují riziko, zmenšuje se jejich kreativita v pracovním zapojení. Jejich celková aktivita je defenzivní, poskytuje především „ochranu“ proti ztrátě získaného zaměstnání. (Buchtová, 2002).

Čím je člověk starší, tím pevnější jsou jeho návykové stereotypy, a tím i obtížněji a pomaleji se přizpůsobuje novým životním situacím. Jak dalece je starší člověk schopen se přizpůsobit novým změnám podmínek a jak tyto změny prožívá, závisí na různých životních okolnostech, např. na inteligenci, společenském postavení, rodinných poměrech aj.. Důležitou roli sehrává dozajista orientace na budoucnost. Pokud chybí, může se setkání s náročnou stresovou situací stát příčinou celkové životní rezignace.

Míra nezaměstnanosti

Míra nezaměstnanosti je podíl celkového počtu nezaměstnaných, kteří jsou evidováni úřadem práce, na celkovém počtu obyvatel, jež mohou být a jsou ekonomicky aktivní.⁸

Z definice vyplývá, že míra nezaměstnanosti závisí nejen na počtu nezaměstnaných, ale i na počtu těch, kteří jsou práceschopní. Chceme-li tedy objektivně posuzovat míru nezaměstnanosti, je nutné hledět i na míru ekonomické aktivity obyvatelstva, která vyjadřuje podíl práceschopných (ekonomicky aktivních) obyvatel na jejich celkovém počtu.

Přirozenou mírou nezaměstnanosti se především rozumí míra nezaměstnanosti odpovídající stavu rovnováhy na trhu práce.⁹

Politika tzv. plné zaměstnanosti usiluje o udržování ukazatele na úrovni přirozené míry a ta představuje nejvyšší udržitelnou úroveň zaměstnanosti.

Je to míra nezaměstnanosti v podmínkách, kdy ekonomika optimalizuje svůj výkon.¹⁰

Situace vývoje nezaměstnanosti na Semilsku

Žiji a pracuji v Lomnici nad Popelkou. Lomnice nad Popelkou spádově patří do oblasti Semilská.

⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: 2003, s. 112.

⁹ BUCHTOVÁ, Božena. *Nezaměstnanost psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: 2002, s. 72.

¹⁰ BUCHTOVÁ, Božena. *Nezaměstnanost psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: 2002, s. 74.

Semilsko tvoří hranici s okresem Jablonec nad Nisou, jeho nejjihnější obcí je Bradlecká Lhota. Předěl mezi mikroregionem Turnovska utváří vrch Kozákov a Zelený háj.

Semilsko je především průmyslovým regionem, který se soustřeďuje ve městech Semily a Lomnice nad Popelkou.

K významným zaměstnavatelům patří především společnosti s r.o. Hybler textil (celkem 200 zaměstnanců) a akciová společnost Technolen, technický textil se sídlem v Lomnici n. Popelkou, která ve svých závodech zaměstnává 378 osob.

Dalšími neméně důležitými zaměstnavateli jsou v této oblasti spol. s r.o. Libštátský textilní závod (105) a a.s. Trevos Košťálov (105). Strojírenskou výrobu zastupují podniky Axl a.s. (189), Beneš a Lát, spol. s r.o. (84) a Beneš a Lát, a.s. (77).

Rozhodující podíl na zaměstnanosti města Lomnice nad Popelkou mají firmy Samohýl a.s. (147), Desmo s.r.o. (103), strojírenské podniky TM Elitex, s.r.o. (108), Triga MF, s.r.o. (101) a firma ZEOS, a.s. (160) orientující se na oblast obchodu a zemědělství.¹¹

Konkrétní počty zaměstnanců v jednotlivých firmách na Semilsku v porovnání 1. pololetí roků 2006 a 2007

V následující tabulce jsou uvedeny jednotlivé firmy Semilsku a porovnání počtů zaměstnanců v obdobích června 2007 a června 2006

¹¹ Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Semily 1. pololetí 2007. Úřad práce Semily, červen 2007, s. 42.

Tabulka 1: Konkrétní počty zaměstnanců v jednotlivých firmách na Semilsku v porovnání 1. pololetí roků 2006 a 2007.¹²

Zaměstnavatel	Počet zaměstnanců		Rozdíl
	06/2007	06/2006	
Agrodružstvo vlastníků Libštát	82	90	- 8
Axl Semily	189	194	- 5
Beneš a Lát, a.s. Slaná	77	67	+ 10
Beneš a Lát, s.r.o. Slaná	84	87	- 3
Desmo Lomnice n. Pop.	103	104	- 1
Emuge Lomnice n. Pop.	65	53	+ 12
G E R L Háje	45	46	- 1
Hybler textil, závod 01 Semily	144	177	- 33
Hybler textil - ředitelství	56	83	- 27
Kovap Semily	32	28	+ 4
LTZ Libštát	105	111	- 6
Nemocnice Semily	239	241	- 2
Samohýl Lomnice n. Pop.	147	147	0
Sava Semily	44	42	+ 2
Semilské strojírny	53	53	0
Singing Rock Semily	85	80	+ 5
Technolen 01 Lomnice n. Pop.	218	219	- 1
Technolen 03 Lomnice n. Pop.	142	149	- 7
Technolen – ředitelství Lomnice n. P.	18	18	0
TM Elitex Lomnice	108	104	+ 4
Triga - MF Lomnice n. Pop.	101	98	+ 3
ZD HORAL Semily	60	65	- 5
Zemědělská technika Lomnice n. Pop.	48	52	- 4
ZEOS Lomnice n. Pop.	160	158	+ 2

¹² Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Semily 1. pololetí 2007. Úřad práce Semily, červen 2007, s. 43.

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že nejvíce lidí v současné době pracuje v Nemocnici Semily.

**Spádové obce mikroregionu Semilská a Lomnicka - vybrané ukazatele trhu práce
červen 2007**

V následující tabulce jsou uvedeny konkrétní počty ekonomicky aktivních obyvatel jednotlivých obcí a počet lidí, kteří jsou v aktivním věku a ucházejí se o zaměstnání. V posledním sloupci je uvedena konkrétní míra nezaměstnanosti v jednotlivých obcích Semilská a Lomnicka.

Tabulka 2: Spádové obce mikroregionu Semilská a Lomnická vybrané ukazatele trhu práce – červen 2007¹³

obec	EAO	počet uchazečů	MN (%)
Benešov u Semil	419	39	8,8
Bozkov	286	16	5,6
Bystrá	49	2	4,1
Háje nad Jizerou	289	17	5,9
Chuchelna	447	21	4,5
Jesenný	269	28	10,4
Příkrý	115	11	9,6
Roztoky u Semil	59	2	3,4
Semily	4860	355	7,2
Slaná	303	19	5,9
Záhoří	260	14	5,4
Semilsko	7 356	524	6,9 %
Bělá	130	8	6,2
Bradlecká Lhota	106	11	10,4
Holenice	35	3	8,6
Košťálov	772	43	5,4
Libštát	484	22	4,6
Lomnice nad Popelkou	3090	199	6,4
Nová Ves nad Popelkou	309	24	7,4
Stružinec	379	22	5,5
Syřenov	95	5	5,3
Tatobity	255	14	5,5
Veselá	122	6	4,9
Lomnicko	5 777	357	6,1 %

EAO – ekonomicky aktivní obyvatelstvo, MN – míra nezaměstnanosti

¹³ Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Semily 1. pololetí 2007. Úřad práce Semily, červen 2007, s. 43.

Volná pracovní místa na Semilsku – porovnání v 1. pololetí roku 2006

a

v 1. pololetí roku 2007¹⁴

Graf 1: Volná pracovní místa na Semilsku – porovnání v 1. pololetí roku 2006 a v 1. pololetí roku 2007.

Z uvedeného grafu vyplývá skutečnost, že v porovnání stejných období tj. leden – červen 2006 a leden – červen 2007 došlo na Semilsku k nárůstu počtu volných pracovních míst.

Na Semilsku je i tak nejvyšší podíl dlouhodobě nezaměstnaných (myšleno od 12 měsíců a výše) uchazečů (338), kteří představují 38,4% z celkového počtu nezaměstnaných.

Dále je Semilsko v rámci okresu na prvním místě, co se týče počtu osob se základním vzděláním (290) tvořících 34 % skupinu.

Mezi nezaměstnanými nejčastěji najdeme osoby vyučené v oboru prodavač (42), gymnazisty (39), absolventy studijního programu ekonomika a podnikání (35), vyučené zámečníky (25) a cukráře (20).¹⁵

¹⁴ Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Semily 1. pololetí 2007. Úřad práce Semily, červen 2007, s. 43.

¹⁵ Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Semily 1. pololetí 2007. Úřad práce Semily, červen 2007, s. 43.

Porovnání úbytku dlouhodobě nezaměstnaných v evidenci u úřadu práce

Tabulka 3: Porovnání úbytku dlouhodobě nezaměstnaných v evidenci u úřadu práce.¹⁶

Délka evidence uchazečů	červen 2007	v %	červen 2006	v %	rozdíl
do 3 měsíců	232	26	237	24	- 5
3 – 6 měsíců	142	16	150	15	- 8
6 – 9 měsíců	103	12	84	9	+ 19
9 – 12 měsíců	66	8	69	7	- 3
12 – 24 měsíců	100	11	142	15	- 42
nad 24 měsíců	238	27	294	30	- 56
Celkem	881	100	976	100	- 95

Úbytek uchazečů nastal téměř ve všech kategoriích, s výjimkou osob s délkou evidence 6 – 9 měsíců, jejichž počet se meziročně zvýšil o 19 osob a jejich podíl na celkovém počtu uchazečů stoupl o 3 %. Největší změna byla zaznamenána v kategorii uchazečů s evidencí nad 12 měsíců (98 osob). Podíl této skupiny osob se meziročně snížil z 45% na 38%.

Z výše uvedeného vyplývá, že růst nezaměstnanosti se zastavil a vyznačuje se v současné době mírně klesající tendencí.¹⁷

2.2 Psychické reakce na ztrátu zaměstnání

Reakce na ztrátu zaměstnání se dá přirovnat k reakcím na ztrátu blízkého člověka.

Ztráta zaměstnání ovlivňuje negativním způsobem sebehodnocení, snižuje sebevědomí a sebeúctu a může vést až ke vzniku pocitů méněcennosti. Nezaměstnaný může mít pocit ztráty kontroly nad svým životem a může se cítit bezmocný. Nezaměstnanost bývá prožívána jako ztráta, na kterou člověk reaguje depresí. Je to do jisté míry ohrožení vlastní budoucnosti,

¹⁶ Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Semily 1. pololetí 2007. Úřad práce Semily, červen 2007, s. 43.

¹⁷ Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Semily 1. pololetí 2007. Úřad práce Semily, červen 2007, s. 44.

kteří vyvolává psychické napětí, úzkost a strach. Nezaměstnaný se pod vlivem zátěže stává emočně labilnějším a zranitelnějším.¹⁸

Důsledky nezaměstnanosti ale mohou být vcelku nejtěživěji prožívány u lidí, kteří jsou 3 – 6 měsíců bez zaměstnání. U nich je vystřídán jakýsi lehkomyšlný přístup dostavující se bezprostředně po ztrátě zaměstnání skepsí. Po zhruba šesti měsících se sice nezaměstnaní svým způsobem „přizpůsobí“ novým životním okolnostem, ale důsledky ztráty zaměstnání se kumulují a zintenzivňují, a proto začíná opět růst deprese a skeptické prožívání.

Tento tíživý stav se převrací okolo jednoho roku trvání nezaměstnanosti v pasivitu či vyrovnání se se situací, případně nalezení forem „přežití“ v těchto podmínkách.

Pokud tedy není žádná naděje na zlepšení stavu věcí, vyvolává to u samotného nezaměstnaného postoj se o změnu nepokoušet. Sociálně vyloučení pak ztrácí snahu o řešení své situace, stávají se celkově lhostejnými, propadají nejrůznějším formám závislosti nebo svůj sociální sestup založí mnohdy i na kriminální činnosti.

Prožívání ztráty práce je pro většinu lidí závažnou psychosociální zátěží, a to i za předpokladu, že pracovníci jsou o propuštění předem informováni. Dlouhodobá ztráta zaměstnání postihuje celou psychiku člověka. Chování lidí je často provázáno sociální izolovaností, uzavíráním se do sebe a úbytkem kontaktů.

Zvládání situace ztráty práce je velmi individuální. Je podmíněno mj. odolností konkrétního člověka vůči psychické zátěži vůbec. Lidé, kteří jsou v průběhu života predisponováni svými osobnostními vlastnostmi, se lépe vyrovnávají se ztrátou zaměstnání. Hledají navzdory běžnému mínění příčinu u sebe a ne ve vnějších faktorech. Nepodléhají tolik panice, jsou aktivnější při hledání zaměstnání, vidí svou situaci konkrétněji, méně trpí psychosomatickými obtížemi, jsou méně podrážděni a stresováni než jejich osudu odevzdání spolupracovníci.

Lépe také zvládají nezaměstnanost lidé, kteří vidí ve ztrátě zaměstnání novou osobní šanci, tj. příležitost díky okolnostem měnit své životní podmínky vlastní aktivitou. Tuto schopnost mají lidé, kteří umějí prohrávat a po neúspěchu neztrácejí sebevědomí, ale zaujímají postoj očekávání nové šance. Jejich konstruktivní adaptivní strategie zahrnuje plánování soukromého podnikání, zvyšování kvalifikace, hledání nového zaměstnání,

¹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: 1999, s. 401.

rozvíjení nových zájmů a aktivit mimo pracovní trh, rozšiřování sítě sociálních vztahů. (Buchtová, 2002).

Nedostatek podnětů

Nezaměstnaný člověk ve srovnání s minulostí většinou strádá nedostatkem podnětů. Ztráta navyklého stereotypu a narušení zafixovaného denního režimu vede jednoznačně k odlišnému vnímání času. Nezaměstnanému ubíhá čas pomaleji, téměř se mu zdá, že čas nemá žádnou strukturu. Je stále složitější odlišit pracovní den od víkendu.

Nezaměstnaný ztrácí po určité době mnohé dosavadní schopnosti a dovednosti a to proto, že je nevyužívá. Jedná se zejména o úbytek profesních dovedností, odborné kvalifikace, ale dochází i k celkovému odvykání od zaměstnaneckých aktivit. Lépe na tom může být člověk například na venkově, který se v době vlastní nezaměstnanosti může více věnovat zahradě a novým aktivitám, např. ve svém hospodářství.

Pokles aktivity

Jedinec, který nemá žádné aktivity a povinnosti, zcela rychle a snadno upadá do apatie a nečinnosti. Děje se tak proto, že člověk nemá žádné povinnosti. Přestává být aktivní hlavně proto, že se domnívá, že po více „nezdarech“ samotné hledání zaměstnání nemá smysl.

U nezaměstnaného se snižuje aspirace a sebehodnocení.

Stagnace osobnosti

Jak postupně uhasínají pracovní návyky, dochází ke stagnaci a postupnému úpadku osobnosti. Nezaměstnaný rychleji ztrácí profesionální dovednosti než návyk chodit do práce. Rychlost těchto ztrát je závislá na tom, jak dlouho předtím do práce chodil. Někdy tyto dovednosti a návyky ani získat nemůže, protože se stal nezaměstnaným hned po ukončení vzdělání.

Nezaměstnaným, kteří pojmají práci jako podstatný prvek osobní identity, postupně klesá sebevědomí, objevují se u nich poruchy duševní rovnováhy, konflikty v rodině. Pro jedny nezaměstnané může být traumatem neschopnost účastnit se masového konzumu. Jiní nezaměstnaní nesou situaci flegmatictěji, věnují se např. rodině, koníčkům.¹⁹

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: 2003, s. 126.

Dlouhodobá nezaměstnanost dále přináší každému člověku i ztrátu disciplíny, ztrátu sebevědomí, pocit zbytečnosti a beznaděje.

Člověk vesměs získává negativní a deprimující zkušenost. Je nucen učit se novým strategiím a to obranným, které jsou nutné pro zvládnutí zátěže v období nezaměstnanosti.

Negativní strategie bývají pak pro další rozvoj osobnosti nepříznivé (např. pasivita, rezignace). Návrat do práce je z výše uvedených důvodů velmi obtížný.

Pocity nejistoty

Samotná ztráta zaměstnání představuje osobní ohrožení a zvyšuje u jedince pocit celkové nejistoty. Člověk, který se ocitl bez zaměstnání a do jisté míry se dostal do ohrožení má stejně jako kdokoli v nouzi větší potřebu citové podpory. Zde je podstatný jednoznačně pozitivní a vstřícný postoj rodiny. Negativní dopady nezaměstnanosti může např. u věřících zmírnit i náboženská víra.

Někteří nezaměstnaní naopak proklamují myšlenky velikášství, kterými kompenzují svou degradaci způsobenou nezaměstnaností.

Změny chování nezaměstnaných

V době nezaměstnanosti může na jedné straně dojít k posílení volných vlastností a tyto se mohou projevit schopností odolávat překážkám, či tomu právě může být i úplně naopak. Člověk se vzdává a o nic vlastně neusiluje. Aktivita nezaměstnaného může být snížena. Nezaměstnaný na svoje obtíže rezignoval a nic neřeší. Změnila se jeho motivace, aspirační úroveň i vůle.

Zde je nutné uvést, že značná část nezaměstnaných nepřejímá odpovědnost sama za sebe. Tito lidé dodržují vcelku úspěšně rituály, které jsou spojené s hledáním práce a to proto, že to od nich společnost očekává a vyžaduje, ale sami neočekávají, že by nějakou práci získali. Stali se tak závislí na podpoře a sociálních dávkách.

Mezi nezaměstnanými existuje nesourodá skupina lidí, kteří práci systematicky nehledají. Společenská stigmatizace jim nevádí, protože mají jiné hodnoty. Profesionální a sociální úspěšnost není pro ně nijak významná, protože vesměs preferují osobní svobodu a jiný styl života.

Jejich úroveň spotřeby je velmi nízká a dokáží své potřeby vcelku lehce přizpůsobit omezeným finančním možnostem. Může se jednat o méně přizpůsobivou skupinu lidí, která se může vyznačovat někdy i kriminálními tendencemi.

Chování u nezaměstnaných může být agresivnější či dokonce asociální.

Ztráta práce je však pro mnohé jedince zraňující zkušeností. Nezaměstnanost je pro postiženého bolestná, traumatizující událost a zůstávají po ní trvalé psychické rány a jizvy.

Mnozí hovoří o trvalých následcích – stigmatěch, která jsou hluboce vryta do jejich vědomí. Pocit osobního neúspěchu přetrvává, vracejí se pochybnosti o vlastních schopnostech. Někteří znovu zaměstnaní popisují změny vlastního chování v důsledku přímé zkušenosti s nezaměstnaností. Přiznávají např. mnohem menší odevzdanost sebe sama organizaci, značnou pozornost věnují tomu, aby nebyli „zviditelňováni“, např. tím, že kritizují jiné či firmu. Prostě se snaží, aby zapadli. Hodnoty přežití a bezpečí u nich dominují nad jejich zájmy, úspěchy a postavením. Cítí daleko větší odpovědnost za rodinu, která jim vytvořila v době ztráty práce sociální oporu. Samozřejmě, že nezaměstnanost mohla mít také pozitivní dopad na toho, kdo cítil potřebu se osvobodit ze stresového nebo svazujícího prostředí svého předcházejícího zaměstnání. Dědictví nezaměstnanosti tedy může být výjimečně i pozitivní. (Buchtová, 2002).

Životní styl

Nezaměstnanost je spojena se stresujícími změnami ve vnímání vlastního času. Rozbití časové struktury dne a změny ve vnímání času jsou považovány za jeden z nejvýraznějších psychologických důsledků nezaměstnanosti.²⁰

V životě nezaměstnaných přestal být čas důležitý. Nezaměstnanému ubíhá čas pomaleji než v zaměstnání. Dny se doslova vlečou a nemají žádnou strukturu. Stabilní strukturu denního programu lze charakterizovat jako „málo prostředků a mnoho času“.

Denní program je obvykle určen zaměstnáním. Po jeho ztrátě se každodenní stereotyp prakticky rozpadá. Nezaměstnanému začínají chybět kontakty s lidmi, smysluplná činnost, a to vše ho uvádí do vlastní pasivity a apatie. Tyto změny jsou subjektivně prožívány jako nepříjemné a stresující.

²⁰ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1998, s. 77.

2.3 Sociální aspekty nezaměstnanosti

Nezaměstnanost je spojena se ztrátou významné sociální role a se snížením sociální prestiže, k níž tato role přispívá. Profesní role je důležitou složkou identity dospělého člověka, spojuje ho se společností.

Nástup do zaměstnání je významným mezníkem, který potvrzuje dosažení sociální dimenze dospělosti. Profesní role je spojena se začleněním do sociální hierarchie.

Ztráta zaměstnání proto vede k sociální degradaci, je stigmatem, které člověka nějakým způsobem vyřazuje z majoritní společnosti.²¹

Ztráta zaměstnání je vždy spojena se změnou sociálního statusu, životní úrovně i sociální role nezaměstnaného. Zde rovněž hrozí nebezpečí sociální izolace či sociálního selhání. Výše uvedené důsledky nezaměstnanosti postihují i sociální okolí nezaměstnaného – tedy i jeho rodinu.

V následující části bych se chtěla zabývat jednotlivými sociálními aspekty, které konkrétně mají vliv na člověka, který je nezaměstnaný.

Ztráta sociálního statusu

Role nezaměstnaného má podřadný status a malá privilegia, stigmatizuje a sociálně znehodnocuje, je v ní zabudován předpoklad značné míry zavinění.

V naší společnosti přetrvává tradičně vysoká hodnota práce. Zahálka je odsuzována jako nežádoucí chování, případně „hřích“. Z toho vyplývá i negativní moralizující postoj společnosti k nezaměstnaným. Společnost hodnotí nezaměstnanost jako důsledek osobní nedostatečnosti, neschopnosti a selhání, a tím přispívá k jejich negativnímu sebehodnocení.

Nezaměstnanost je často chápána více jako selhání jedince než selhání společnosti. V rámci fungování obranných mechanismů si lidé nepřipouštějí, že i je by mohlo něco takového potkat. Svoji příslušnost ke skupině zaměstnaných považují za důkaz vlastních kvalit, svých pracovních kompetencí. Ztráta zaměstnání však může mít i objektivní důvody

²¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: 1999, s. 405.

(například zánik podniku). Pokud by si člověk možnost vlastního ohrožení připustil, cítil by se méně jistý a prožíval by větší úzkost. Popření této alternativy chrání jeho dušení rovnováhu.²²

Převládající většina osob se shodne na tom, že jejich práce je obtížná, monotónní a rutinní a že nepřináší žádné vnitřní uspokojení, ale jen málo z nich si přeje zůstat nezaměstnanými. Dokonce i v případech, kdy je lidem dána možnost vyjádřit se k tomu, zda dávají přednost své práci, nebo nepracovnímu příjmu ve stejné, či větší výši, přiklání se spíše k práci.

Nezaměstnanost znamená také přijmout nový status (nezaměstnaného), status inferiorní (podřadný), spojený i s určitými nepříjemnými povinnostmi. To, v čem nezaměstnaným brání finanční tíseň, není jen uspokojování kulturně definovaných potřeb určitou úrovní spotřeby zboží, ale je to také potvrzení vlastní pozice tváří v tvář konzumní společnosti, v níž je morálním závazkem udržování určité úrovně spotřeby a určitého životního standardu.²³

Například omezení jídelníčku je vnímáno jako statusový pád. Nezaměstnaní se proto obvykle snaží udržet co nejdéle většinu viditelných znaků konzumního standardu. Především, pokud to jde, udržet si své auto, nebo je prodat a koupit levnější. Jde přitom o to nezůstat bez auta, neboť přijít o auto je veřejnou manifestací zbídačení.

Také neschopnost zajistit rodině (v dané společnosti obvyklou) pravidelnou obměnu šatstva a bytového zařízení je pro nezaměstnané frustrující. Zejména pokud se týká šatstva dětí, především dětí dospívajících. Na jejich ošacení rodina nezaměstnaných věnuje často poslední zdroje. Samotné udržování společností akceptovaného standardu pro děti je v rodinách nezaměstnaných nejvyšší prioritou proto, že rodiče chtějí pro své děti to nejlepší, ale tento fakt udržuje rodině určité sebevědomí navenek.

Ve vnímání situace, ve které se nezaměstnaní ocitají a vyrovnání se s novým statutem se ovšem lidé různí. Na jedné straně jsou lidé, kteří v různé míře věří, že jejich osud je v jejich vlastních rukou a že jejich činnosti závisejí především na jejich vlastních rozhodnutích. Na druhé straně existují lidé, kteří se cítí být ve vleku vnějších sil událostí, které nemohou

²² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: 1999, s.406.

²³ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1998, s. 88.

ovlivnit. Jsou přesvědčení, že jejich činnosti jsou vynuceny a určeny vnějšími silami a událostmi, nad nimiž nemají kontrolu. První typ je daleko úspěšnější v získávání zaměstnání i v jeho udržení, zatímco druhý typ se příznačně často vyskytuje mezi dlouhodobě nezaměstnanými.²⁴

Specifické problémy mají mladí nezaměstnaní, protože zaměstnání a konzumní standard jsou do jisté míry i znakem dospělosti, ale i znakem mužství. Je to důležitý faktor i například při navazování známostí mezi mladými muži a ženami a při zakládání rodiny. Zaměstnání a z něho plynoucí jasný výdělek skýtá mladému člověku vážnost, status dospělého, a to dvojím způsobem, jednak manifestací standardního konzumu, jednak možností založit rodinu.

Snížení životní úrovně

Mnozí nezaměstnaní se snaží co nejdéle udržet alespoň některé viditelné znaky dosavadního způsobu života. Nutnost žít jen z podpory v nezaměstnanosti, či dokonce jen z dávek pomoci v hmotné nouzi vymezených na základě jednotně stanoveného životního minima a existenčního minima znamená pro nezaměstnaného a jeho rodinu velké snížení životní úrovně. Čím déle zůstává člověk nezaměstnaný, tím je jeho finanční situace a existenční situace jeho rodiny horší.

Sociální dávky se jeví nedostatečné zejména v případě osob, které musí držet nějakou dietu či osoby jinak handicapované a nemocné.

Zajišťování výživy v nezaměstnanosti, zvláště v rodinách s dětmi, je obtížným problémem samo o sobě, natož ve spojení s ostatními problémy, které nezaměstnanost přináší.

Sociální izolace

Zaměstnání je pro člověka vždy zdrojem sociálních kontaktů, o něž spolu se ztrátou místa přichází. Vztahy s bývalými spolupracovníky bývají udržovány jen zřídka jednak proto, že oběma stranám nezůstává mnoho společného, jednak proto, že pro nezaměstnaného může být kontakt nepříjemný, ponižující, připomíná mu, že na společenském žebříčku klesl.²⁵

²⁴ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1998, s. 89.

²⁵ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: 2005, s. 306.

Nezaměstnaní se s bývalými spolupracovníky přestávají stýkat. Nemají téměř již nic společného. Nezaměstnaný prožívá stud a pocit méněcennosti. Oboustranná ztráta zájmu o udržení kontaktů pramení především z toho, že mizí prostor sdílených společných životních zkušeností.

Pokud člověk ztrácí zaměstnání na delší dobu, dochází k ochuzení nebo dokonce úpadku jeho osobnosti. Rodinné prostředí má zcela jiné nároky a mnohé z dovedností získaných v zaměstnání (např. vzájemná komunikace mezi kolegy, práce v kolektivu atd.) neposiluje.

Celková potíže je v tom, že stejně jako nelze nahradit práci v zaměstnání volným časem, nelze ani širší sociální kontakty v zaměstnání rovnocenně nahradit užšími kontakty v nejbližším okolí (tj. v rodině či v sousedství).

Po ztrátě zaměstnání se lidé většinou vyhýbají nejen těm, kdo jsou zaměstnání, ale vyhýbají se i kontaktům s ostatními nezaměstnanými neboť jsou pro ně depresivní. Do tohoto typu izolace se jedinci a rodiny dostávají postupně, tak jak s prodlužováním období nezaměstnanosti sklouzávají do stále pasivnějších životních strategií.

Míra sociální izolace je spojena s řadou faktorů, mezi nimiž hraje významnou roli věk. Mladí se po ztrátě zaměstnání neocitají zdaleka v takové sociální izolaci jako nezaměstnaní staršího věku. Mladí mají větší tendence k sociálním kontaktům než starší lidé.

Deprivace

Deprivace je stav nedostatečného uspokojování základních existenčních potřeb pro přežití. Deprivace je dále stav, kdy člověk hodnotí svoji životní situaci ve srovnání s jinými lidmi nebo skupinami jako nepříznivou.²⁶

Deprivace nezaměstnaných je spojena s jejich vyloučením ze sociálních vztahů a s vyloučením konzumu jako centrální aktivity moderní společnosti (např. plánování nákupu, vyhledávání zboží či služeb). To, že člověk vlastní zboží, které je pravidelně obměňováno, přináší do jisté míry uklidňující pocit psychického bezpečí a určitého sociálního statusu.

Neschopnost získat a vlastnit určité množství zboží může mít za následek deprivaci. Může být chápána jako existenční ohrožení či jako psychické strádání.

²⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: 2003, s. 48.

Rodina nezaměstnaného

Ztráta statusu, která je pro jedince s nezaměstnaností spojena a která je neméně obtížným důsledkem nezaměstnanosti, se dotýká i samotné rodiny.

Pro rodinu nezaměstnaného znamená nová situace stres a zátěž, s níž se musí potýkat. Mohou vést až k vážné rodinné krizi, případně k rozpadu rodiny.

Ztráta profesní role jednoho člena rodiny se projeví:

- změnou ve vztazích mezi rodinnými příslušníky,
- ztrátou rolí (např. nezaměstnaný otec ztratí dominantní roli, kterou získává jiný ekonomicky aktivní člen rodiny) a z toho vyplývající změnou statusu (zejména u mužů),
- narušením stereotypu rodinného života (např. rušivý vliv trvalé přítomnosti nezaměstnaného doma),
- narušením rodinných zvyků v oblasti spotřeby vlivem nedostatku finančních prostředků, nutnost redukce potřeb všech členů rodiny.²⁷

Jak z výše uvedeného vyplývá, nelze zde hovořit pouze o finančních potížích a nutné redukci materiálních prostředků, ale i o změnách v osobních vztazích mezi jednotlivými členy rodiny, což souvisí s novými rolemi. Obtížná je situace v rodinách, kde dospívající děti vnímají otce jako autoritu zajišťující pro ně živobytí.

Muž jako živitel rodiny tak přichází o své specifické dominantní postavení a úlohu v rodině, kterou přebere jiný člen. Ztráta dominantního postavení muže (otce) v rodině může vyústit v závažné psychologické problémy u ostatních členů rodiny. Neurotické obtíže se mohou přenášet z nezaměstnaného na zaměstnaného partnera. Mohou se přenášet dokonce i na děti a to ve formě poruch chování. (Buchtová, 2002).

Nezaměstnanost narušuje specifické zaběhnuté stereotypy rodinného života. Nezaměstnanost mužů může v rodinách vyvolávat tlak na to, aby se muži např. podíleli na domácích pracech, k čemuž nejsou všichni nezaměstnaní muži ochotní.

²⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: 1999, s.410.

Přes veškeré problémy je nutné si uvědomit, že rodina může být pro svého nezaměstnaného člena velkou oporou a zdrojem jistoty a zázemí. Je nutné zdůraznit, že přijmout takovou podporu je však snadnější pro člověka v určité roli (např. pro matku mladého nezaměstnaného člověka). Pro muže, který by měl ekonomicky zabezpečovat rodinu, toto přijetí nemusí být tak snadné.

Nezaměstnanost a veřejnost

Ve společnosti zaujímá práce v žebříčku hodnot vysoké postavení, často souvisí s vnímáním společenského postavení, se seberealizací, s finančním zajištěním rodiny.

Nezaměstnanému je ve společnosti přiřazován určitý status. Je sice podřadný, ale je s ním svázána celá řada povinností a samotných očekávání, a to jak ze strany státu, tak ze strany konkrétní veřejnosti.

Od nezaměstnaného se očekává, že je či bude schopen změnit svou situaci. Očekává se, že vyvine tímto směrem snahu. Proto ho veřejnost za jeho konkrétní situaci činí odpovědným. Je předpokládáno, že nezaměstnaný bude svoji situaci považovat za nežádoucí. Pakliže déle nenachází práci, je považován všeobecně za líného a neschopného.

Status nezaměstnaného lze považovat za přechodný. Trvalý status nezaměstnaného lze přiznat jen tam, kde je spojen s trvalou neschopností vykonávat zaměstnání (chronická nemoc, demoralizace, osobnostní úpadek).

Veřejnost a státní administrativa od nezaměstnaného jedince očekává aktivní přístupy a aktivní hledání nového zaměstnání.

V současnosti, na základě legislativních změn (úřady práce, sociálními odbory), je vytvářen silný tlak na to, aby nezaměstnaný věnoval co nejvíce energie a času vyhledávání práce. Vyhledávání spočívá v osobních návštěvách firem, odpovídáním na inzeráty, ve spolupráci s úřadem práce či s agenturami, které rovněž zprostředkovávají zaměstnání.

Jestliže je v tomto nezaměstnaný jedinec neúspěšný, roste (ve většině případů) osobní pocit viny a deprese stejně jako pocit jeho okolí, že s ním není něco v pořádku.

Veřejnost nepříznivě posuzuje „lenivost nezaměstnaných“ a automaticky předpokládá, že budou hledat stále práci, že nebudou rezignovat.

Panuje i určité přesvědčení, že nezaměstnaný by měl přijmout i hůře placené zaměstnání, jakoukoliv práci a dát jí přednost před systémem dávek pomoci v hmotné nouzi, které jsou z kapes zaměstnaných poplatníků.

Tlak veřejnosti, masmédií či vlastní rodiny na nezaměstnaného je velmi často moralizující. Nezaměstnaní jsou si sami vinni za svou konkrétní situaci. Je to zejména dáno jejich neochotou přijmout například hůře placenou práci či práci na zkrácený pracovní úvazek, a to třeba jen pro přechodné období, aby si pak našli práci adekvátní svým požadavkům a zejména svému vzdělání. Nezaměstnaní, kteří žijí z peněz daňových poplatníků a své příjmy si doplňují zejména nelegální prací či sociálními dávkami, jsou veřejností tvrdě odmítáni.

Nezaměstnaný, který si nehledá práci a nemá pro to omluvu, bývá obviňován z pasivity, rezignace, lenosti. Proto se většina nezaměstnaných chová konformně – povinnosti vyplývající ze své role na oko plní, i když to pro některé nemá reálný význam.²⁸

Postoje zaměstnané veřejnosti tak na straně jedné mohou vést k podezřívání nezaměstnaných ze zneužívání sociálního státu, na straně druhé mohou u nezaměstnaných vyvolávat při pobírání podpory úzkost a pocit provinění. Nepříznivé postoje veřejnosti navíc vyvolávají a vytvářejí politické klima pro následné krácení podpor.

Underclass

Řada nezaměstnaných žije v rodinách, jejichž další členové jsou nezaměstnaní, jiní žijí v rodinách, kde ostatní členové zaměstnaní mají. Nehledě k sociálnímu stigma, kterým nezaměstnanost je a které většinu nezaměstnaných nutí spíše se jí zbavit jako dočasné situace, než se s ní identifikovat. Dochází-li k identifikaci s ostatními nezaměstnanými, je to více známka sociální dezintegrace a sebezrazení se mezi outsiders než příznak uvědomování si společných zájmů.²⁹

Závislost na pomoci státu vytváří underclass. Tato závislost postihuje kvůli masové nezaměstnanosti značnou část populace, pro kterou není ani tak výsledkem její volby, jako spíše realitou, před kterou je postavena okolnostmi.

²⁸ MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: 2005, s. 306.

²⁹ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1998, s. 96.

Kritériem oddělení underclass od ostatní populace je povaha jejího příjmu (podpora a ne mzda), neboli její poměr klienta k sociálnímu státu jako patronu místo vztahu zaměstnaneckého. Jde o problém vynoření se velkého počtu osob, kteří žijí v podmínkách permanentní závislosti na státu, z podpor systému sociálního zabezpečení.³⁰

Zatímco v době plné nezaměstnanosti byla podpora v nezaměstnanosti spíše příspěvkem umožňujícím překlenout krátkou dobu hledání nové práce, stává se nyní pro rostoucí počet domácností dlouhodobě regulérním příjmem. Tím se ovšem velká část populace dostává do situace dlouhodobé závislosti na státních institucích a na pravidlech a normách vymezujících nejen podmínky pro získání tohoto příjmu, ale regulujících do značné míry i způsob života příjemců těchto dávek. Finanční závislost na sociálním státu spíše než na mzdě se promítá do sociálního jednání.³¹

Lze zde hovořit o tzv. „kultuře závislosti“, která vzniká u příslušníků underclass v důsledku spoléhání se na podpory, v kontrastu k tzv. „kultuře podnikavosti“, která je charakteristická pro ostatní populaci. Tedy pro ty, kteří vytvářejí bohatství a příležitosti a závislost na státu tedy z pochopitelných důvodů chápou jako zcela nežádoucí a patologický jev.

2.4 Příjmy v dlouhodobé nezaměstnanosti

Příjmy dlouhodobě nezaměstnaných řeší stát, a to svou záchrannou sociální sítí, která za legislativně stanovených podmínek zabezpečuje zajištění základní životních potřeb občanů.

Příjmové zabezpečení nezaměstnaných je součástí sociální politiky státu. Prostředkem k uskutečňování úkolů a cílů je soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanů.

Základním stavebním kamenem strategie státu je existence životního a existenčního minima. Je upraveno v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Životní minimum je společensky uznanou minimální hranicí peněžních příjmů občana nezbytnou k zajištění jeho výživy a ostatních základních osobních potřeb.

³⁰ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1998, s. 97.

³¹ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1998, s. 97.

Existenční minimum je stanoveno jako minimální hranice příjmů osoby, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni přežití. Životní ani existenční minimum od 1.1. 2007 již nově nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení.

Částky životního minima se liší podle toho, zda je občan posuzován samostatně nebo spolu se společně posuzovanými osobami, a to podle pořadí osob, zda jde o nezaopatřené dítě apod.

Životní minimum jednotlivce

Měsíční částka životního minima jednotlivce činí 3126,-Kč. Tato částka přísluší osobě, která není posuzována s jinými osobami. Samotnou výši neovlivňuje skutečnost, zda tato osoba je či není nezaopatřeným dítětem.

Životní minimum společně posuzovaných osob (rodiny)

Částka životního minima osoby, která se posuzuje jako první v pořadí, činí měsíčně 2880,-Kč.

Částka životního minima osoby která se posuzuje jako druhá a další v pořadí, činí měsíčně:

- u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem 2600,-Kč,
- u nezaopatřeného dítěte ve věku od 15 do 26 let..... 2250,-Kč,
- u nezaopatřeného dítěte ve věku od 6 do 15 let.....1960,-Kč,
- u nezaopatřeného dítěte ve věku do 6 let.....1600,- Kč.³²

Existenční minimum

Částka existenčního minima osoby činí 2020,-Kč. Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby plně invalidní a u osoby starší 65 let.³³

³² PŘIB, J., KEPKOVÁ, M., NIEDERLE, P. *Průvodce sociálními dávkami 2007*. Praha: 2007, s. 75.

³³ PŘIB, J., KEPKOVÁ, M., NIEDERLE, P. *Průvodce sociálními dávkami 2007*. Praha: 2007, s. 76.

Podpora v nezaměstnanosti

Podpora v nezaměstnanosti je upravena v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Podporu v nezaměstnanosti poskytují úřady práce zpravidla v rámci širokého spektra svých služeb.

Základem pro poskytování podpory v nezaměstnanosti je nemožnost fyzické osoby získat jiné zaměstnání, i když chce a může pracovat, přičemž o práci se uchází na úřadě práce kvalifikovaným způsobem a zároveň splňuje podmínku předchozí doby zaměstnání nebo jiných kvalifikovaných činností. Podpora se vyplácí maximálně po podpůrnou dobu stanovenou v zákoně o zaměstnanosti.

Státní sociální podpora

Státní sociální podpora je řešena zákonem č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Státní sociální podpora je projevem státem organizované solidarity formou přerozdělení finančních prostředků mezi vysokopříjmovými a nízkopříjmovými rodinami a mezi bezdětnými a rodinami s dětmi. Stát ze státního rozpočtu přispívá k zabezpečení občanů pro případ dohodnutí sociální události, přitom rozsah a struktura této podpory je věcí politického rozhodnutí a společenské dohody.³⁴

Státní sociální podpora pomáhá rodině krýt zejména zvýšené náklady vyvolané přítomností takových osob v rodině, které dosud nejsou výdělečně činné, jde zejména o nezaopatřené děti, a dále řešit různé sociální situace, které rodinu jednorázově nebo dlouhodobě zatěžují.³⁵

Dávky státní sociální podpory tvoří u dlouhodobě nezaměstnaných značnou část příjmů.

Výše dávek státní sociální podpory je vždy nižší než skutečné náklady, na které přispívá, dávky jsou nárokové. Tato forma podpory rodin s dětmi zabezpečuje, že velké

³⁴ PŘIB, J., KEPKOVÁ, M., NIEDERLE, P. *Průvodce sociálními dávkami 2007*. Praha: 2007, s. 55.

³⁵ PŘIB, J., KEPKOVÁ, M., NIEDERLE, P. *Průvodce sociálními dávkami 2007*. Praha: 2007, s. 55.

skupiny rodin s dětmi (ve kterých je alespoň nějaký příjem z pracovní aktivity) nepropadnou pod hranici hmotné nouze.³⁶

Základním stavebním kamenem pro určení většiny dávek i pro určení hranice příjmů občana nebo rodiny pro vznik nároku na dávky je životní minimum.

O dávkách státní sociální podpory rozhodují úřady práce a také je vyplácejí. Místně příslušný k rozhodování o dávkách státní sociální podpory je úřad podle místa trvalého pobytu občana.

Zákon o státní sociální podpoře upravuje:

a) dávky poskytované v závislosti na výši příjmu

- přídavek na dítě
- sociální příplatek
- příspěvek na bydlení

b) dávky poskytované nezávisle na příjmu

- rodičovský příspěvek
- dávky na školní pomůcky
- dávky pěstounské péče
- porodné
- pohřebné

Dávky pomoci v hmotné nouzi

Dnem 1. ledna 2007 nabyl účinnosti zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění zákona č. 165/2006 Sb.

Řeší pomoc osobám v obtížné sociální situaci, charakterizované nedostatečnými příjmy, které nezabezpečují jejich základní životní potřeby. Pomoc osobám v hmotné nouzi je zabezpečována prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi.³⁷

³⁶ PŘIB, J., KEPKOVÁ, M., NIEDERLE, P. *Průvodce sociálními dávkami 2007*. Praha: 2007, s. 55.

³⁷ PŘIB, J., KEPKOVÁ, M., NIEDERLE, P. *Průvodce sociálními dávkami 2007*. Praha: 2007, s. 96.

Dávky pomoci v hmotné nouzi řeší jednotlivé sociální situace osob, které se z nejrůznějších důvodů ocitají v situaci hmotné nouze, charakterizované nedostatkem finančních i věcných prostředků, které osoba (popřípadě společně posuzované osoby) potřebuje k zabezpečení základních životních podmínek, tj. podmínek nezbytných k uspokojení základních biologických, psychických a sociálních potřeb.³⁸

Dávkami pomoci v hmotné nouzi jsou :

- příspěvek na živobytí
- doplatek na bydlení
- mimořádná okamžitá pomoc

Žádost o dávky pomoci v hmotné nouzi uplatňují osoby na pověřených obecních úřadech, a to podle místa trvalého bydliště.

Cílovou skupinou jsou nezaměstnaní, kteří se vzhledem ke svým příjmům a majetkovým poměrům nacházejí ve stavu hmotné nouze. Ve stavu hmotné nouze se nachází osoba (popř. osoby), jejichž veškeré příjmy po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahují částek životního a existenčního minima tj. živobytí.

³⁸ PŘIB, J., KEPKOVÁ, M., NIEDERLE, P. *Průvodce sociálními dávkami 2007*. Praha: 2007, s. 96.

3 Praktická část

3.1 Cíl praktické části

Cílem bakalářské práce je zmapovat teoreticky a prakticky problematiku vlivu sociálních důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti na osobnost jedince a dále na nejbližší rodinu a okolí (tj. přátele a známé).

Není cílem této bakalářské práce hodnocení systémových chyb a hodnocení či kritika nekvalitní a nepružné legislativy, která vinou vládních složek za celých 15 let nedokázala adekvátně reagovat na postupný a neodvratný vývoj společnosti a absolutně nezměnila základní legislativu.

3.2 Stanovení předpokladů

Předpoklad č. 1

Z celkového počtu dotazovaných je 60% dlouhodobě nezaměstnaných, kteří žijí v neuspokojivých rodinných poměrech, jsou rozvedení a žijí sami.

Předpoklad č. 2

Z celkového počtu dotazovaných je 80% dlouhodobě nezaměstnaných, kteří mají základní vzdělání nebo jsou vyučení.

Předpoklad č. 3

Zajištění základních životních potřeb u 60% dlouhodobě nezaměstnaných tvoří pouze příjmy, které jim poskytuje pouze stát.

3.3 Použité metody

Metody sloužící k získávání údajů

Pro ověření stanovených předpokladů byla použita metoda dotazníku. Pomocí této metody je možné získat větší množství dat a informací od většího počtu osob najednou, a to v relativně krátkém časovém úseku.

Dotazník je často využívaná metoda. Jeho zpracování nevyžaduje velké množství času a snadno se i vyhodnocuje.

Samotným negativem metody dotazníku je, že nepostihuje celkově skutečnou situaci dané problematiky. Dalším negativem je možné nepochopení otázky v dotazníku ze strany respondenta.

Cílem dotazníku bylo zmapování dlouhodobé nezaměstnanosti v praktickém životě. Výstupy poskytovali dlouhodobě nezaměstnaní, kteří pobírají dávky pomoci v hmotné nouzi.

Pro samotné zpracování této bakalářské práce byl zvolen typ dotazníku, který je nestandardizovaný (viz příloha).

Dotazník obsahuje celkem 20 otázek. Z toho 10 otázek je uzavřených a 10 otázek otevřených. Cílem otevřených otázek je poskytnutí prostoru pro vlastní vyjádření k situaci, kterou dlouhodobě nezaměstnaný prožívá ve svém běžném každodenním životě.

3.4 Popis výběrového vzorku a průběh průzkumu

Dotazník byl předkládán cíleně všem klientům, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní (tj. déle než 6 měsíců) a jsou v evidenci u úřadu práce.

Těmto dlouhodobě nezaměstnaným klientům již vypršela lhůta pro poskytování podpory z úřadu práce a nyní jsou ekonomicky a materiálně závislí na dávkách pomoci v hmotné nouzi. O dávky pomoci v hmotné nouzi žádají na Městském úřadě v Lomnici nad Popelkou.

Dotazníky byly předány, navraceny a zpracovány v průběhu měsíců října 2007 a listopadu 2007.

Pro zjištění konkrétních údajů bylo vydáno celkem 40 dotazníků.

V rámci zachování anonymity byla pro tyto účely vyčleněna a zapečetěna schránka, a to na oddělení sociální péče. Všichni nezaměstnaní klienti si odnesli dotazník domů, vyplnili ho a při další návštěvě jej někteří vhodili do již výše zmíněné zapečetěné schránky.

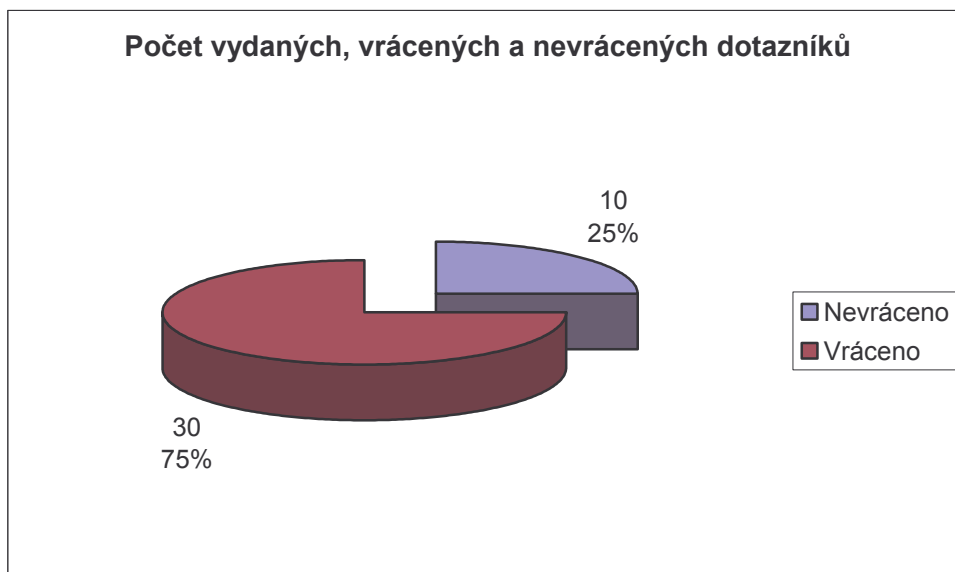
Někteří jej zaslali poštou v obyčejné zásilce. Někteří jej nevrátili vůbec.

Tito dlouhodobě nezaměstnaní jsou ve věkovém rozložení od 24 do 59 let. Věkový průměr činí 44 let. Z toho je 20 žen a 10 mužů.

Jak je výše uvedeno, bylo osloveno celkem 40 klientů. Bylo vydáno celkem 40 dotazníků a 30 se jich regulérní cestou vrátilo zpět, což činí 75 % návratnosti. Celkem 10 dotazníků (25 %) zůstalo neodevzdaných.

Počet vydaných, vrácených a nevrácených dotazníků

Graf 2: Počet vydaných, vrácených a nevrácených dotazníků.

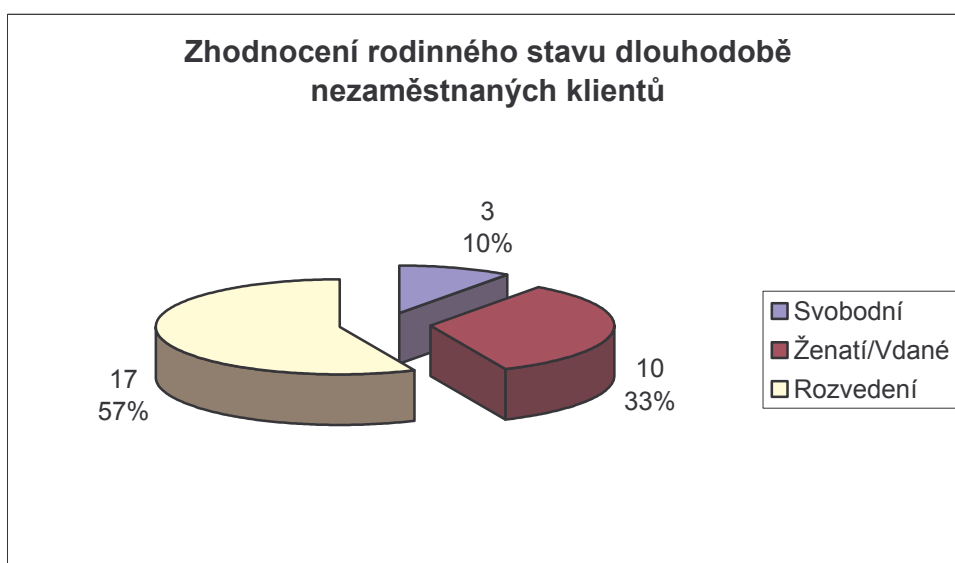
3.5 Získaná data a jejich interpretace

Bylo vyhodnoceno 30 dotazníků, které byly navraceny z celkového počtu 40.

Tento počet (30) odevzdaných dotazníků bude nadále v dalším průběhu zpracování vlastního průzkumu považován za 100 %.

Zhodnocení rodinného stavu dlouhodobě nezaměstnaných klientů (otázka č. 1)

Graf 3: Zhodnocení rodinného stavu dlouhodobě nezaměstnaných klientů.

Ze 30 dlouhodobě nezaměstnaných klientů 3 (tj. 10%) odpovědělo, že jsou svobodní, 10 (tj. 33%) klientů odpovědělo, že je ženatý/vdaná a 17 (tj. 57%) klientů je rozvedených.

Diskuze:

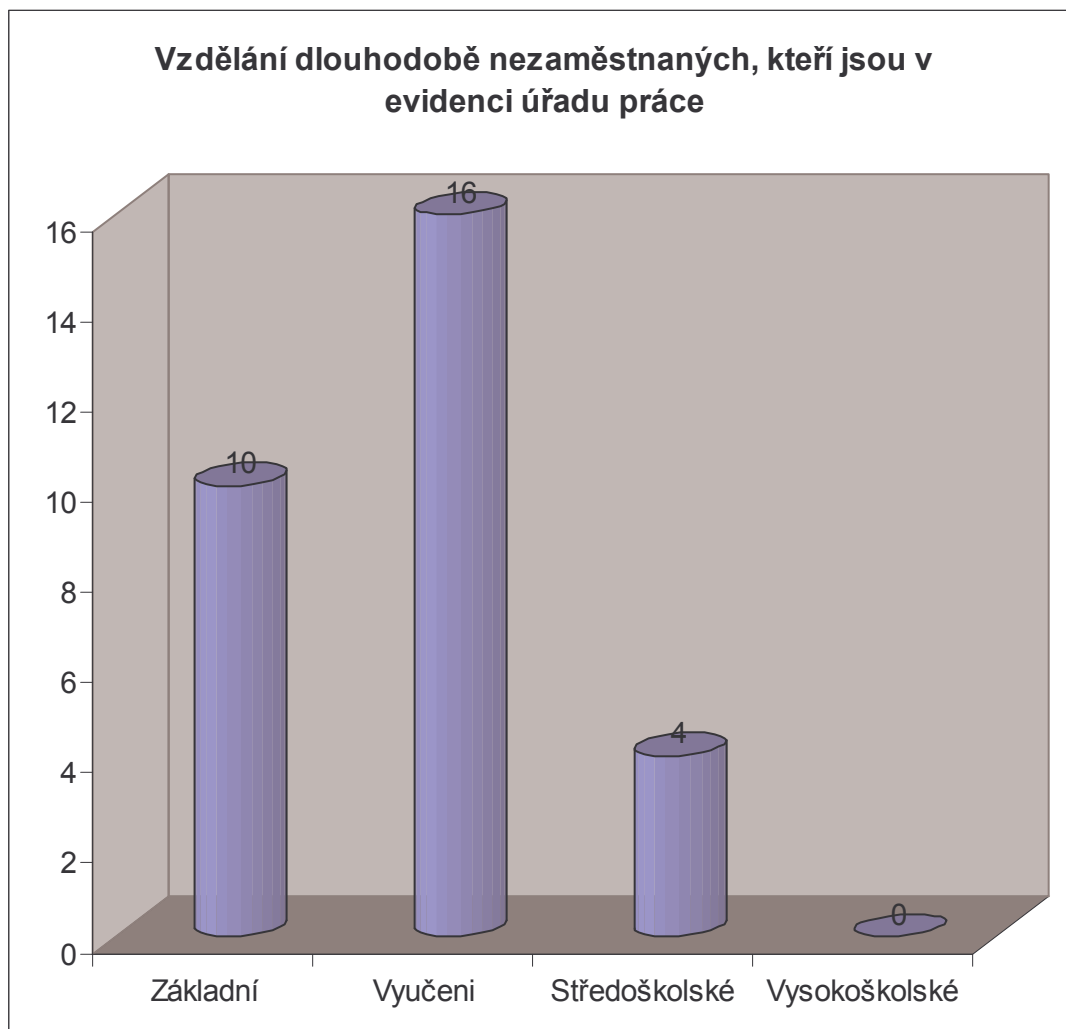
O klientech, kteří zatím oficiálně žijí v manželském svazku, však z praxe lze uvést, že jejich manželství je pouze formální a svou základní funkci stejně neplní. Lidé v těchto svazcích nežijí spolu, ale vedle sebe. Bojí se ve své situaci učinit jakékoli kroky, protože by z jejich hlediska ohrožovaly jejich existenci či „pevnou půdu pod nohama“. Dávno se nemají rádi a nemají žádné společné pouto. Pouze ze zvyku vedle sebe spíše přežívají.

Jeden klient (ženatý muž - 49 let) se nám na sociálním oddělení ve své těžké krizi svěřil, že stal doma obětí domácího násilí. Klient má vleklé zdravotní potíže a z tohoto důvodu se mu nedaří sehnat dlouhodobě zaměstnání. Manželka je také nezaměstnaná. Ona svoji nezaměstnanost vítá neboť pečovala a stále pečuje o nezaopatřené děti. Manžela stále napadá. Velmi hrubě ho uráží. Neváhá použít ani násilí. Popouzí proti otci i starší děti a nenávist v rodině došla až tak daleko, že nejstarší dcera (21 let) se domluvila s partou romských spolužáků a otce na okraji města napadli a zbili. I tento klient do dotazníku uvedl, že je ženatý.

Mnoho rozvedených klientů (mužů) žije osaměle. U většiny došlo v manželství ke krizi a následnému rozpadu rodiny. Samotný nezaměstnaný ztratil své původní postavení (např. otec ztratil svoji původní dominantní pozici a ve své podstatě z ní vyplývající prestiž).

**Vzdělání dlouhodobě nezaměstnaných, kteří jsou v evidenci úřadu práce
(otázka č. 2)**

Graf 4: Vzdelání dlouhodobě nezaměstnaných, kteří jsou v evidenci úřadu práce.

Otázka byla uzavřená a klient měl vybrat jednu z možností a to:

- Základní
- Učební obor
- Střední s maturitou
- Vysokoškolské

Ze 30 odevzdaných dotazníků odpovědělo 10 klientů (tj. 33%), že má základní vzdělání. Návazně 16 klientů (tj. 54%) je vyučeno v učebním oboru a pouze 4 klienti (tj. 13%) uvedli, že mají vzdělání střední s maturitou. V naší klientele není ani jeden nezaměstnaný člověk s vysokoškolským vzděláním

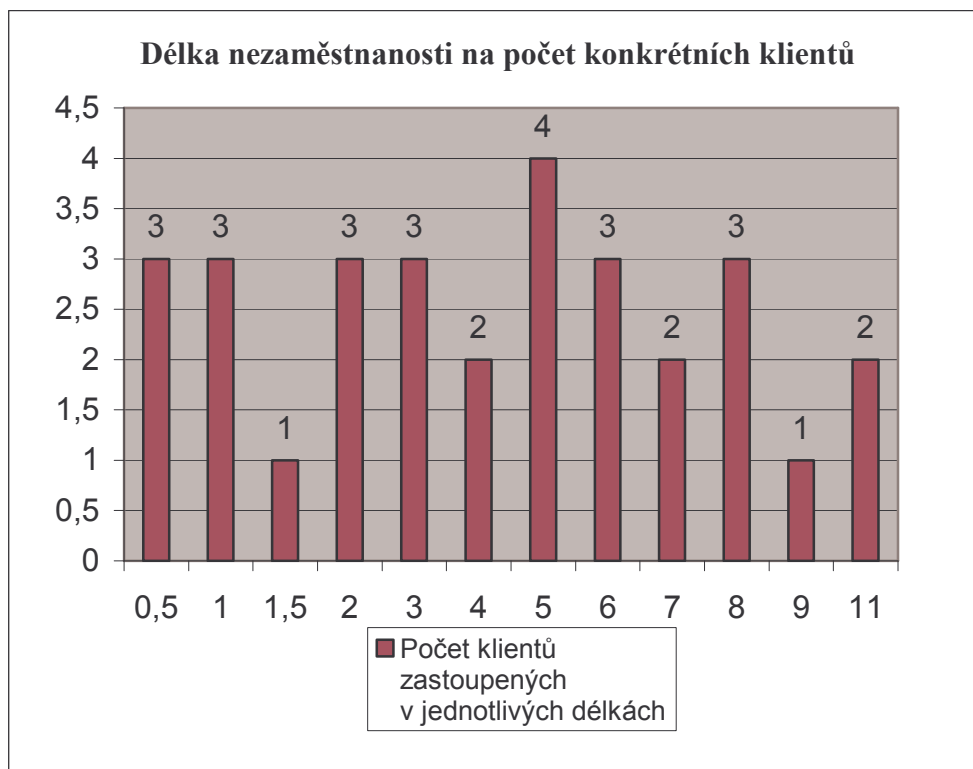
Diskuze:

Lidé s nízkou úrovní vzdělání a s nedostatečnou kvalifikací jsou více ohroženi než lidé, kteří jsou kvalifikovaní. Nekvalifikovaní dělníci mají horší předpoklad sehnat zaměstnání. Tyto omezené šance sehnat práci jsou bezesporu spojené s pocity bezmocnosti, celkovou pasivní strategií (spoléhají se na někoho jiného a ne sami na sebe), ale i omezenějšími kompetencemi.

Většiny klientů se dotazujeme, jaké mají vzdělání, a pokud jsou vyučeni, tak v jakém oboru. Většina z naší klientely je po základní škole vyučena nějakému řemeslu. Vzhledem k tomu, že již jsou dlouhou dobu nezaměstnaní, ztratili manuální dovednosti kdysi vyučený obor vykonávat (př. obor truhlář, zámečnick, elektrikář). Mnoho (zejména klientek) se kdysi (v 70 - 80 letech) vyučilo v místním n.p. Technolen v učebním oboru švadlena technického textilu či v oboru tkadlena. Vzhledem k současné nové koncepci závodu a vzhledem ke zcela novým technologiím tento původní obor zcela zanikl. Mnoho lidí muselo opustit podnik a po mnoha letech se již nedokázali (například rekvalifikací) novým poměrům doby přizpůsobit.

Délka nezaměstnanosti na počet konkrétních klientů (otázka č. 3)

Graf 5: Délka nezaměstnanosti na počet konkrétních klientů.

Tato otázka byla otevřená a klienti tak mohli do dotazníku vepsat konkrétní časovou délku své nezaměstnanosti.

Nejkratší doba nezaměstnanosti u dotazovaných klientů činí 6 měsíců (celkem 3 klienti). Nejdéle jsou nezaměstnaní 11 let (celkem 2 klienti).

Další výčet délky nezaměstnanosti u dotazovaných se pohybuje následovně: 1 rok (3 klienti), 1,5 roku (1 klient), 2 roky (3 klienti), 3 roky (3 klienti), 4 roky (2 klienti), 5 roků (4 klienti), 6 roků (3 klienti), 7 roků (2 klienti), 8 roků (3 klienti), 9 roků (1 klient).

Celková průměrná délka nezaměstnanosti u 30 dotazovaných klientů je 4,2 let.

Diskuze:

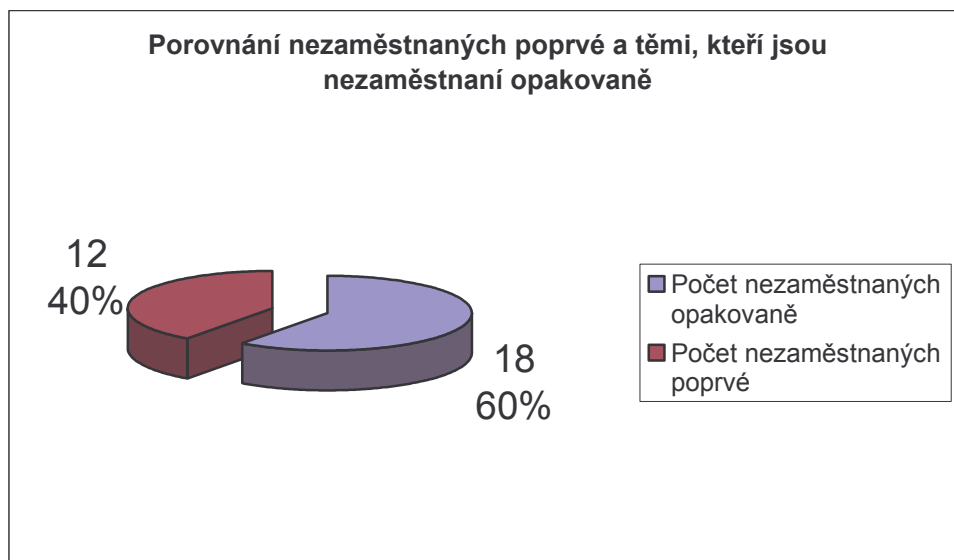
Problematika jednotlivých délek nezaměstnanosti vyplynula sama z průzkumu. Je nutné dodat, že v praxi jsou samozřejmě monitorováni klienti, kteří jsou opravdu dlouhou dobu nezaměstnaní. Je snaha s nimi hovořit, motivovat je do skutečného hledání zaměstnání. Základní závěr však je ten, že kdo skutečně chce pracovat, zaměstnání si najde i mimo vlastní obor. Kdo pracovat nechce, práci si bude shánět „naoko“, jen aby měl „na sociálce“ klid. Každý měsíc mi klienti musí prokázat, kde se ucházeli o zaměstnání a jaký byl výsledek jejich skutečné snahy.

Za celá léta, která pracuji na sociálním oddělení, jsem v mnohých klientech nedokázala zlomit nechuť k tomu, aby si zaměstnání opravdově hledali. Zaměstnání není jen o samotné práci. Je to hlavně poznávání nových lidí, jednání s nimi, seberealizace, zvýšení sebevědomí, ale i získání tolik potřebných návyků běžných denních rituálů.

Mnoho lidí získá v zaměstnání i kamarády a přátele na celý život. Vnitřní spokojenost se pak promítá do celkového žití.

Porovnání nezaměstnaných poprvé a těmi, kteří jsou nezaměstnaní opakovaně (otázka č. 4)

Graf 6: Porovnání nezaměstnaných poprvé a těmi, kteří jsou nezaměstnaní opakovaně.

Tato otázka byla uzavřená a dotazovaný klient měl na výběr z odpovědí možnosti:

- ano
- ne

Z dotazovaných klientů jich 18 (60%) odpovědělo ano – to znamená, že je nezaměstnáno opakovaně.

Zbývajících dotazovaných klientů 12 (40%) je nezaměstnáno vůbec poprvé.

Diskuze:

Zde lze (z praxe) rozdělit nezaměstnané na dvě skupiny, a to na ty, kterým nezaměstnanost nevadí, a ty, kterým nezaměstnanost vadí.

Riziko opakované ztráty zaměstnání zvyšuje i osobnostní a sociální patologie. Kumuluje se zde větší počet zátěžových faktorů, které zvyšují opakovaně ztráty zaměstnání. Jedinec reaguje na zátěž neadekvátně, nedokáže ji zvládnout a riziko ztráty zaměstnání se zvyšuje. Jde o jedince neschopné přijatelné sociální adaptace, se sklonem k abúzu alkoholu a drog, k asociálnímu chování a k identifikaci s kriminální subkulturou. Neochota akceptovat své zaměstnání jako zdroj finančních prostředků a možnosti „dovolit si více“ je však pouze jedním z projevů osobnostní patologie.

Opakovaně či „jednorázově“ dlouhodobě nezaměstnaní se postupně po neúspěších získat zaměstnání dostávají do situace, ve které jsou vlastně spokojeni a nezaměstnanost jim ve své podstatě nevadí. Navenek působí vyrovnaně. Jediné, co některé nenechá chladným, je systémová změna, která způsobí např. změny výplat sociálních dávek směrem dolů. Některé ani tato skutečnost příliš nezasáhne. Zdá se, že se v podstatě lehce přizpůsobí novým legislativním podmínkám.

Jsou občané, jejichž prioritou je samozřejmě pobírání sociálních dávek a o pracovní uplatnění zájem nemají (tzn. že sice plní podmínky dané příslušným úřadem práce či obecním úřadem, chodí na schůzky s poradci, ale při veškerém kontaktu se zaměstnavateli nejsou aktivní, nesnaží se zapůsobit a „udělat dobrý dojem“).

Pokud například dlouhodobě nezaměstnaný nastoupí do zaměstnání, je téměř pravidlem, že se vrací zpět do systému sociální pomoci, neboť svou novou životní roli prostě nezvládne. Ne, že by neuměl pracovat, či přestal zcela rozumět svému řemeslu. Nedokáže se přizpůsobit novému režimu dne. Pravidelným denním návykům (ráno vstát, 8 hodin pracovat atd.). Byl zvyklý na „svůj denní rituál“, ve kterém byli kamarádi, volnost. Nedokáže zvládnout nové denní nároky, které jsou na něj kladeny. Motivace finančního ohodnocení není v tuto chvíli rozhodující. Přestává postupně plnit svěřené úkoly zadané zaměstnavatelem, a to je návazně jen krůček k tomu, že je ještě ve zkušební lhůtě reagováno výpovědí.

Nejsou však všichni nezaměstnaní stejní, jsou lidé, kterým úděl nezaměstnanosti vadí a nesou jej velice těžce, nikdy se s ním nesmířili, jsou nešťastní a opakované propuštění ze zaměstnání (např. z důvodu reorganizace, zrušením pracovního místa či dokonce z důvodu, že svěřené úkoly nemohli či neuměli zvládnout) je dokáže zcela osobnostně paralyzovat. Mnozí reagují čirým zoufalstvím a depresí a vnímají propuštění jako ohrožení vlastní budoucnosti, která vyvolává psychické napětí, úzkost a strach. U těchto lidí se nicméně objevuje i zlost a vztek, který bývá (ale nemusí) zaměřen na předpokládaného viníka dané situace (z praxe to je většinou vládnoucí politická nomenklatura či přímo ministr práce a sociálních věcí).

Důvod nezaměstnanosti (otázka č. 5)

Zde měli klienti zaškrtnout správnou odpověď.

Nabízené varianty byly:

- Byl/a jsem propuštěn/a

- Dostal/a jsem výpověď
- Odešel(odešla) jsem na vlastní žádost
- Jiné důvody, rozepište

S touto otázkou klienti neměli (co se týká porozumění) problém. Celkem 1 klient (3%) odpověděl, že byl ze stávajícího zaměstnání propuštěn. Z dalšího počtu dotazovaných celkem 7 klientů (23%) odpovědělo, že dostalo od svého zaměstnavatele výpověď, 5 klientů (17%) odešlo na vlastní žádost a 17 klientů (57%) se v dotazníku přiklonilo k odpovědi jiné důvody. Tak svoji situaci ohledně odchodu ze svého posledního zaměstnání vyhodnotili ti, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní a jsou zcela závislí na sociálním systému.

Diskuze

Nejvíce klientů (17, tj. 57%) se v dotazníku blíže rozepsalo o důvodech svého odchodu z posledního zaměstnání. Bylo to tím, že opravdu chtěli uvést vlastní názor, který není okleštěný pouze strohou odpovědí.

Z vyhodnocení odpovědí, kde se klienti měli rozepsat blíže ke svému odchodu ze zaměstnání, byly zpočátku obavy. Obavy z toho, jakým způsobem se budou vyhodnocovat různorodé odpovědi posledního bodu dané otázky, kde se mohli klienti ke své situaci vyjádřit – rozepsat ji blíže. Z konkrétního vyhodnocení lze konstatovat, že se 17 klientů vyjádřilo bližším způsobem, nicméně lze jejich odpovědi rozdělit do tří skupin. Bylo s podivem, jaká nastala vcelku “názorová shoda”.

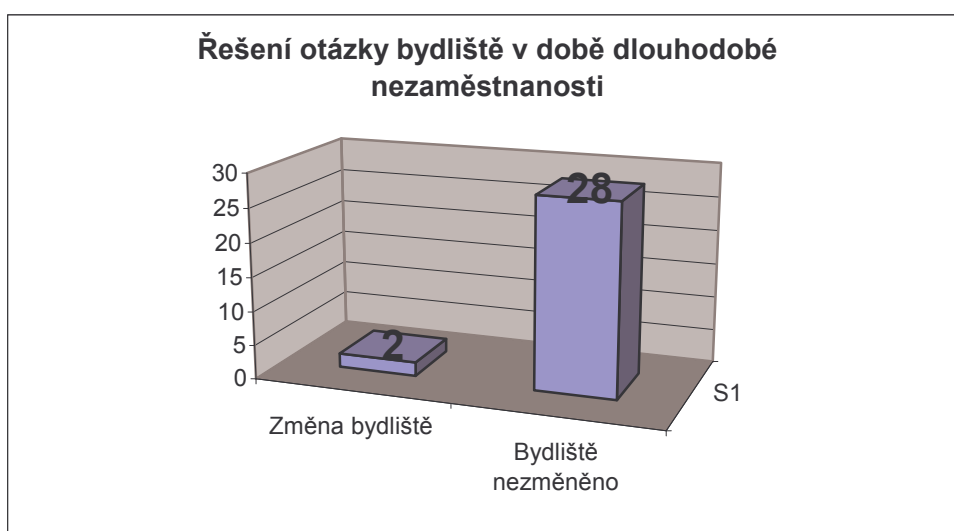
První skupina (celkem 6) klientů uvedlo, že důvodem odchodu ze zaměstnání byl odchod na mateřskou dovolenou. Po mateřské dovolené již o ně neměli ve firmě zájem, a tak ti klienti šli po skončení mateřské dovolené do evidence úřadu práce.

Druhou skupinu (celkem 5 klientů) tvořili klienti, kteří odešli z důvodu zrušení podniku či firmy, kde dlouhá léta pracovali. V našem městě se jednalo zejména o tehdejší n.p. Čokoládovny, které měly nejen dlouholetou tradici, ale pojaly i velký počet zaměstnanců – skutečných odborníků v oboru cukrovinkář. V Čokoládovnách se mnoho generací řemeslu vyučilo. Po jejich zrušení zde vznikla početná skupina nezaměstnaných, po kterých nebyla poptávka. Někteří včas nastoupili do různých rekvalifikačních programů, jiným se povedlo sehnat zaměstnání v oboru, kde nebylo potřebné žádné speciální vzdělání, někteří rezignovali a skončili v dlouhodobé záchranné sociální síti.

Třetí skupinu (celkem 6 klientů) tvoří klienti, kteří odešli ze zaměstnání ze zdravotních důvodů. Tyto zdravotní důvody jsou nadále příčinou, proč nemohou sehnat další zaměstnání. Jeden klient uvedl, že měl problémy pracovat v hlučném prostředí a po operaci uší musel své zaměstnání zcela opustit. Jeden klient kromě zdravotních důvodů uvedl i trestní minulost.

Řešení otázky bydliště v době dlouhodobé nezaměstnanosti (otázka č. 6)

Graf 7: Řešení otázky bydliště v době dlouhodobé nezaměstnanosti.

Zde měli klienti volit ze dvou možných odpovědí a to:

- Ano
- Ne

Ze třiceti odevzdaných dotazníků 28 klientů (93%) bydliště žádným způsobem měnit nemuselo a 2 klienti (7%) své působení v dosavadním bydlišti muselo nově přehodnotit a najít si skromnější bydlení.

Diskuze

Z praxe lze uvést, že např. klient opustil v době své nezaměstnanosti nákladný byt v Praze a přestěhoval se na chalupu do našeho města, kam se celá léta v minulosti přijížděl rekreovat.

Lze konstatovat, že nejsou v oblasti působnosti našeho úřadu přílišné stratifikační rozdíly obyvatelstva. Většinou občané žijí v bývalých podnikových bytech, které si po roce 1989 odkoupili postupně do svého vlastnictví a toto bydlení je i finančně obecně přijatelné. Není pak nutné v době nezaměstnanosti příliš podmínky bydlení přizpůsobovat.

Je podpora státu dostatečná? (otázka č. 7)

Diskuze

Jestliže u všech ostatních otázek v dotazníku byla názorová různorodost, pak u této otázky byly odpovědi velmi jednoznačné. Všech třicet klientů jednoznačně ze dvou možností (ano/ne) volilo odpověď zápornou. Všichni pocítují a vnímají, že veškerá pomoc a zajištění našeho státu jsou naprosto nedostatečné.

Finanční podpora je tvořena zejména v prvních počátcích tzv. podporou v nezaměstnanosti, kterou poskytuje úřad práce. Tuto lze při splnění zákonem stanovených podmínek pobírat až jeden rok.

Celková výše podpory v nezaměstnanosti má být motivační, avšak přiměřená k předchozím příjmům tak, aby umožnila překlenout přechodné období nezaměstnanosti.

Nedojde-li u klienta k nástupu do zaměstnání po ukončení podpůrní doby, přechází jeho finanční zabezpečení do formy účelových dávek pomoci v hmotné nouzi, vyplácených obecním nebo magistrátním úřadem.

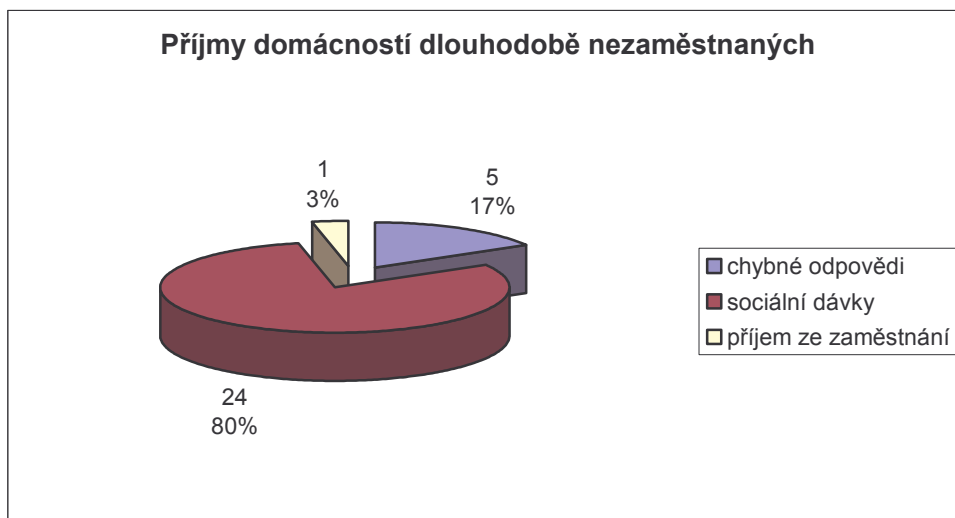
Dávky pomoci v hmotné nouzi dnes zajišťuje tzv. příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Tyto dávky pomoci v hmotné nouzi jsou koncipovány jednoznačně tak, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Dávky pomoci v hmotné nouzi se opírají o tzv. jednosložkové životní a následně existenční minimum. Jejich výše jsou popsány v teoretické části této bakalářské práce.

Oproti minulým rokům došlo ke skutečnému finančnímu propadu finančních výpomocí nezaměstnaným.

Pokud je u některých občanů příčinou jejich nezaměstnanosti věk či špatný zdravotní stav, jsou prakticky do pracovního procesu nezařaditelní. Nastává velký problém s jejich finančním zajištěním. Situaci však lze řešit přiznáním starobního důchodu či důchodu invalidního (plného či částečného).

Příjmy domácností (otázka č. 8)

Graf 8: Příjmy domácností dlouhodobě nezaměstnaných.

Diskuze:

Otázka v dotazníku byla otevřená. Klientům byl dán prostor pro konkrétní vyjádření a popis jejich příjmů. Pokud by otázka byla koncipována jako uzavřená s pouhým vyjmenováním nejrozumnějších možností, hrozilo nebezpečí, že nebude postížena celá škála příjmů. Navíc klientům většinou přijde finanční hotovost poukázkou a mnozí ani nevědí od jakého úřadu, kterou konkrétní podporu či dávku obdrželi.

Záměr byl, aby sami klienti přesně popsali „z čeho žijí“. S podivem tato otázka v dotazníku byla první, kterou pět klientů zcela nepochopilo. Všechny pět klientů svorně chybně odpovědělo, že příjmy jejich rodiny jednoznačně tvoří (cit): „Platby za elektřinu, ošacení a obuv pro děti, platby za plyn, výdaje za školu, nájem a vodu“. Všichni, kteří chybně pochopili otázku, zcela jednoznačně zaměnili výraz „příjmy“ za „výdaje“. Lze zde polemizovat, zda otázka neměla být skutečně koncipována jako uzavřená a zda dávky či příjmy neměly být přesně popsány s tím, že by si klient konkrétní odpovědi z výčtu odpovědí vybral sám. Při samotné tvorbě dotazníku subjektivní názor byl jiný, a to dát klientovi konkrétní prostor pro samostatné vyjádření. Zamýšlený záměr se nezdařil. V dotazníku měl být předložen klientům jednoznačný výčet odpovědí.

Zbývajících 25 klientů již pak reagovalo konkrétně a uvedlo, že příjmy tvoří veškeré různé typy sociálních výpomocí (např. sociální příspěvek, přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, podpora v nezaměstnanosti) a nazývají je každý ve svém dotazníku shodně dvěma slovy – sociální dávky.

Například v rodině, kde matka pečuje o 6 nezaopatřených dětí, tvoří příjmy nejen veškeré dostupné dávky státní sociální podpory, podpora v nezaměstnanosti a dávky pomoci v hmotné nouzi, ale i příjem manžela (otce 6 dětí), který pracuje jako strojevedoucí, avšak jeho příjem z hlediska zabezpečení početné rodiny je nedostačující.

Žádné jiné příjmy (kromě sociálních dávek a jednoho příjmu ze zaměstnání) klienti v dotazníku neuváděli. Lze konstatovat, že jsou zcela závislí na tom, co jim stát poskytne. Jsou závislí na výších jednotlivých konkrétních dávek, potažmo jsou závislí na politické vůli a rozložení vládní garnitury, která vede a udává směr i jejich žití.

Přínos dlouhodobé nezaměstnanosti pro jednotlivé klienty (otázka č. 9)

Tato otázka byla otevřená a dotazovaným byla tak dána možnost zamyslet se nad svou životní situací, ve které se nacházejí, a zhodnotit pozitivní či negativní stránky, které jim jejich dlouhodobá nezaměstnanost vlastně přinesla.

Odpovědi byly samozřejmě různorodé a daly by se rozdělit do 5 skupin.

První skupina (celkem 15 klientů, tj. 50%) dotazovaných pochopila a odpověděla jednoznačně, že nezaměstnanost jim nedala nic.

Druhá skupina (1 klient, tj. 3%) odpověděla, že nezaměstnanost byla pozitivním přínosem v tom, že klient kladně hodnotí přínos z rekvalifikačních kurzů, kterými prošel, a poznal tak nové přátele, které by doma v bydlišti nenašel.

Třetí skupina (5 klientů, tj. 17%) uvedla, že nezaměstnanost jim naprosto jednoznačně dala sociální nejistoty, kterým musí dennodenně čelit.

Čtvrtá skupina (celkem 5 klientů, tj. 17%) uvedla, že kromě starostí jim nezaměstnanost přinesla (cit.): „Ztrátu nervů, nelze definovat, to si musí zažít každý sám“.

Dále dlouhodobá nezaměstnanost přinesla další zdravotní problémy (cit.) „deprese, vysoký tlak, cukrovku“.

Pátá skupina (celkem 4 klienti, tj. 13%) uvedla, že nezaměstnanost jim zcela jednoznačně dala (cit.): „Spoustu volného času“.

Diskuze:

Největší část dotazovaných odpověděla, že jim nedala nezaměstnanost nic. Lze však obecně předpokládat, že buď o této otázce raději příliš nepřemýšleli či jim opravdu nic nedala a svůj současný životní stav hodnotí jako prázdný, tzv. „ze dne na den“ či „dnes nějak bylo,

zítra se uvidí“. Nemají snahu hledat, nacházet, pokusit se postoupit o krůček dál – třeba jen v mysli, zatím. Nezaměstnanost je složitý stav, který dokáže jedince zbavit veškerých sociokulturních potřeb. Nepřemýšlet o sobě, nechat vše plynout, do ničeho nezasahovat vlastní vůlí či přičiněním.

Pouze jeden klient vidí svoji situaci vcelku pozitivně, a to ve smyslu zvýšení vzdělání a navázání nových přátelství. Je to alespoň cesta, jak si udržet „zdravou mysl“. Další cesta k novému zaměstnání nemusí být pro takového vnitřně pozitivního klienta až tak náročná.

Nezaměstnanost je zátěžovou situací pro naprostou většinu lidí (viz skupiny č. tři a čtyři), ale u disponovaných jedinců může vyvolat až patologický stav. Nezaměstnaný prožívá nenaplněnost svého času, a to jak vnitřní nenaplněnost, tak nenaplněnost vlastního vědomí. Cítí se neužitečným, protože není zaměstnán.

Mezi duševním zdravím a nezaměstnaností je oboustranný vztah: ztráta zaměstnání zhoršuje psychickou pohodu, někdy dokonce narušuje duševní zdraví a stejně tak platí, že psychické potíže mohou být ve vztahu k profesi rizikovým faktorem. Duševně nemocný či člověk s nestandardními projevy ztratí práci snadněji. Celkem snadno se tak objevuje existenciální stres, a to zejména tehdy, pokud chybí jasná pozitivní vyhlídka vhodného zaměstnání.

Individuální obraz odpovědi na ztrátu zaměstnání a dlouhodobou nezaměstnanost kolísá od jedince k jedinci a je rovněž rozdílný u mužů a žen. Deprese z nezaměstnanosti je tím hlubší, čím více se jedinec cítí osobně vinen za svoji nezaměstnanost, čím méně může ovlivnit svoji situaci (pocit bezmocnosti), čím má menší vyhlídky na novou práci, čím méně si dovede vytvořit do budoucna realistickou perspektivu (vlastní iniciativa, přeškolení atd.).

Pátá skupina vidí pozitivum pouze v tom, že má volný čas, se kterým si může nakládat zcela libovolně.

Ztráty, jež přinesla dlouhodobá nezaměstnanost (otázka č. 10)

Tato otázka byla rovněž otevřená a tazatelům byla dána možnost rozepsat se více o svých pocitech, které jsou určujícím výstupem pro zpracovávanou práci.

„Situaci ztrát“ dlouhodobě nezaměstnaných lze rozdělit do třech skupin.

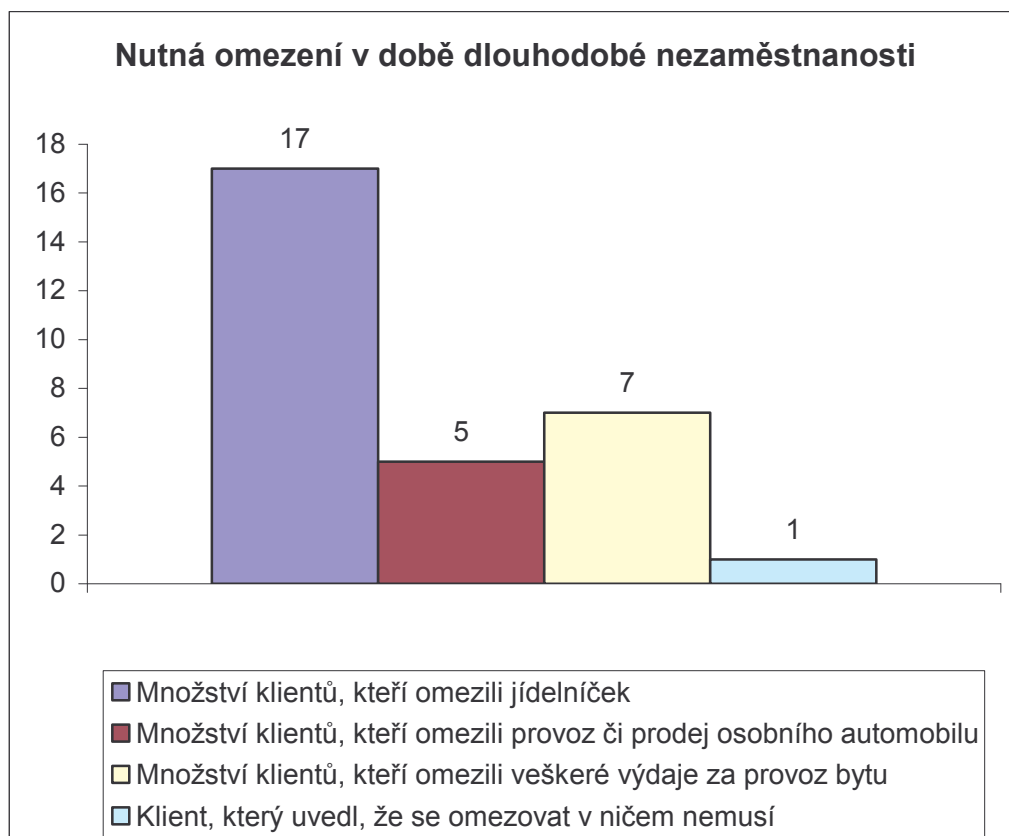
První skupina (celkem 24 klientů, tj. 80%) jednoznačně uvedla, že „ztratila sociální jistoty a příjem“.

Druhá skupina (celkem 4 klienti, tj. 13%) uvedla, že „ztratila radost ze života a zároveň možnost žít plnohodnotný život“.

Třetí skupina (celkem 2 klienti, tj. 7%) charakterizuje své ztráty jednoznačnou ztrátou zdraví.

Nutná omezení v době dlouhodobé nezaměstnanosti (otázka č. 11)

Graf 9: Nutná omezení v době dlouhodobé nezaměstnanosti.

Tato otázka byla rovněž otevřená, a to z důvodu, aby byl dán prostor pro volné vyjádření klientů.

Klienti se zde měli či mohli blíže rozepsat, jaká konkrétní omezení, jaké razantní změny v rámci dlouhodobé nezaměstnanosti museli učinit oproti době, kdy byli zaměstnáni a měli svůj jistý příjem.

Zde lze odpovědi rámcově rozdělit do čtyř skupin.

První skupina (celkem 17 klientů, tj. 57%) uvedla, že v době nezaměstnanosti byla a stále je donucena omezit a hlavně změnit jídelníček. Z tohoto počtu 2 klienti uvedli, že jsou odsouzeni: (cit): „k bídě a hladovění“.

Druhá skupina (celkem 5 klientů, tj. 17%) uvedla, že byla donucena přestat jezdit osobním automobilem (4 klienti) či jej přímo prodat (1 klient).

Třetí skupina (celkem 7 klientů, tj. 23%) v odpovědi uvedla, že museli omezit veškeré platby související s domácností, tj. omezením plateb (úspornými opatřeními) za elektřinu, plyn. Nájem v bytě musí akceptovat.

Čtvrtá skupina (celkem 1 klient, tj. 3%) uvedla, že již žije (cit):“odjakživa skromně, a tak nemusí nyní nijak šetřit a omezovat se“.

Diskuze:

Z výše uvedeného vyplývá, že dlouhodobá nezaměstnanost sebou doajista přináší omezení, která člověk, ať chce či nechce, musí učinit.

Jeden klient se v dotazníku více rozepsal i o tom, že v minulosti (tedy v době, kdy byl v zaměstnání) velmi rád cestoval, a to nejen po republice, ale i do zahraničí. V současné době si tento koníček nemůže dopřávat, nicméně jej náhradně řeší v rámci současného volného času, a to poznáváním nejbližšího okolí.

Z praxe je však nutné uvést, že omezení v jídle i zde klienti uvádějí jako největší problém. Dávka hmotné nouze je v současné době koncipována pouze na přežití a zajištění základních životních potřeb, což nepokrývá veškeré potřeby nezaměstnaného klienta.

Z výše uvedeného je patrné, že dlouhodobá nezaměstnanost sebou nese nejen nedostatek životně a osobně potřebných věcí a statků, ale ztrátu možnosti potvrdit konzumací svůj sociální status. Celkově upadá na nižší úroveň a nemůže si dovolit co jiní (sousedé, vrstevníci, kamarádi, známí). Finanční sociální výpomoc je však pak spíše stresujícím faktorem než řešením či dokonce vyřešením situace. Samotné vlastnictví standardního množství, jež bývá pravidelně obměňováno, dává zaměstnaným do jisté míry uklidňující pocit psychického bezpečí a sociálního statusu.

Máte někoho blízkého, kdo Vám v době nezaměstnanosti pomáhá? (otázka č. 12)

Zde měli klienti vyjádřit, zda skutečně mají někoho blízkého, o koho se mohou opřít a kdo jim pomáhá.

Samotné odpovědi lze rozdělit do dvou skupin, které specifikovali sami klienti.

První skupina (celkem 20 klientů, tj. 67%) uvedla, že nemá nikoho blízkého.

Druhá skupina (celkem 10 klientů, tj. 33%) uvedla, že jim pomáhají rodina a příbuzní.

Diskuze:

Z výše uvedeného zcela jasně vyplynulo, že většina (67%) klientů je na „svůj úděl“ zcela sama. V této skupině klientů jsou i ti, kteří mají ve své péči nezaopatřené děti nicméně i ti vnímají, že jsou sami. Nemají nikoho, za kým by mohli zajít, a to nejen pro materiální výpomoc, ale i pro prosté slovo. Jedna klientka doslova uvedla (cit): „Nemám nikoho – pomoc - jsem sama na bolest i žal“.

Mnohdy se náhrazkou tak stávají „kamarádi v hospodě“, kteří však nemají ten správný životní postoj.

Někdy nezaměstnaného využívají a zneužívají, a to jen proto, aby ten, co je sám, mohl být alespoň na chvíli s někým, kdo s ním promluví.

Nezaměstnaný, který je dlouhou dobu sám, není pak schopen rozeznat míru skutečně dobře míněné rady od zneužití vlastní osoby, a to i třeba k méně či více závažnému trestnému činu.

Profesní role obohacuje člověka o sociální zkušenost. V zaměstnání člověk navazuje neformální vztahy. Pokud je člověk dlouhodobě nezaměstnaný, dochází k jistému ochuzení či dokonce k úpadku vlastní osobnosti. Nezaměstnanost vede k sociální izolaci. To platí zejména u osob, které jsou sami a nikoho nemají.

Pouhých 33 % klientů odpovědělo, že mají někoho blízkého, kdo pro ně znamená určitý pocit jistoty v nejistém životě. Kdo pro ně určitým způsobem znamená ta pomyslná „zadní vrátka“, když bude nejhůř. Je to zcela jistě psychická pomoc. Jedinec své blízké či rodinu nemusí ve své podstatě nikdy nijak materiálně využít, nicméně mu postačuje vědomí, že jsou a vždycky budou.

Trávení volného času (otázka č. 13)

I tato otázka byla otevřena, a to proto, aby klienti mohli podle svého uvést, jak vůbec tráví volný čas, který v současné době z důvodu nezaměstnanosti mají.

Kdyby tato otázka byla uzavřená, zcela jistě by nepostihla výčet svých možností všechna specifika trávení volného času dlouhodobě nezaměstnaných. Protože v tomto dotazníku jde především o identické, skutečné, opravdové názory ze skutečného života

jednotlivých klientů, je zde z tohoto důvodu většina otázek otevřených, i když samotné zpracování není jednoduché.

Odpovědi na otázku trávení volného času se dají rozdělit do tří skupin.

První skupina (celkem 11 klientů, tj. 37 %) uvádí, že veškerý volný čas tráví tím, že si hledá práci či příležitost k získání finančních prostředků.

Druhá skupina (celkem 3 klienti, tj. 10 %) uvedla, že tráví volný čas v domácnosti s rodinou. Někteří, spíše ženy, tuto skutečnost odůvodňují tím, že se v této době mohou více věnovat dětem a domácnosti vůbec – na což by v době, kdy by musely být v zaměstnání, neměly tolik času.

Třetí skupina (celkem 16 klientů, tj. 53 %) by se dala shrnout do tzv. skupiny „všehochut“.

Jeden klient uvedl, že se tak naplno může věnovat své činnosti v neziskové organizaci a aktivitám v amatérské hudební skupině. Další klienti (celkem 10) uvedli, že volný čas tráví v domácnosti a přemýšlejí (cit): „Sedím a přemýšlím, proč se stát nepostará o tyhle svoje lidi, kterým nedají práci“. Z tohoto jasně vyplývá, že klient nepochopil, že dnes se musí sám postarat o to, aby adekvátní práci získal.

Někteří (3) klienti uvedli, že volný čas tráví „různě“, další klient (1) uvedl, že více sportuje, či se alespoň o to snaží.

Poslední klient v dotazníku uvedl (cit): „Čekám na konec žití. Toto je trest za to, že žiji“.

Diskuze:

Z výše uvedeného vyplývá, že jen 37 % (pokud údaj uvedli pravdivě) si aktivně shání zaměstnání.

Většina zbývajících částí dotazované klientely (celkem 63 %) uvádí, že tráví volný čas různým způsobem. Často v domácnosti, kde se alespoň aktivně věnují dětem a vlastnímu, i když omezenému chodu vlastní domácnosti. Další část klientely, která je sama a nemá malé děti, již motiv péče o domácnost a její chod ztrácí. Věta: „Sedím a přemýšlím, proč se stát nepostará o tyhle svoje lidi, kterým nedají práci“ jasně vypovídá, že klient nepochopil, že dnes se musí sám postarat o to, aby adekvátní práci získal. I přes veškeré aktivní snahy ze strany sociálních pracovníků mají zejména starší generace zafixován fakt, že se o ně „musí

někdo starat“. Vysvětlení, že tomu tak již není, neposlouchají, neberou, nechtějí přijmout a ve své podstatě ani nepřijímají.

Věří, že to, že se o ně „někdo postará“ se vynoří odkudsi samo a že to „tady bude“.

Z pozitivních odpovědí lze uvést to, že se jeden klient pokouší alespoň trochu sportovat, i když vyvstává otázka, zda sportování není na úkor shánění volného zaměstnání.

Další klient uvedl, že se tak naplno může věnovat své činnosti v neziskové organizaci a aktivitám v amatérské hudební skupině.

Z dotazníku také vyplývá, že jedna klientka je již na pokraji svých psychických sil.

Konkrétní věta: „Čekám na konec žití. Toto je trest za to, že žiji“ začíná mobilizovat sociální oddělení. Je patrné, že má ve své síti klienta, resp. klientku, která sice na povrch nedává znát, že by měla psychický problém, nicméně z anonymního dotazníku je to jasné. Na našem oddělení bude nutné se zaměřit na osobní rozhovory s klienty. Mít na klienty přes všechny jiné povinnosti více času a prostoru. Neomezit jednání na splnění či nesplnění podmínek pro výplatu dávky, ale snažit se s klienty ještě více hovořit a zaměřit se na indicie, které nás povedou ke konkrétnímu „odhalení“ člověka, který evidentně ztrácí půdu pod nohama a psychické síly.

Pocity dlouhodobě nezaměstnaných (otázka č. 14)

Otázka byla rovněž otevřená a klienti i zde měli rozepsat své pocity v situaci, kdy jsou dlouhodobě nezaměstnaní.

První skupina (celkem 20 klientů, tj. 67 %) klientů uvedla, že se cítí být nepotřebnými a zcela zbytečnými s tím, že nikoho nezajímají.

Druhá skupina (celkem 7 klientů, tj. 23 %) klientů uvedla, že se cítí po psychické stránce velmi špatně.

Třetí skupina (celkem 3 klienti, tj. 10 %) uvedla, že nemají až tak čas o tom přemýšlet, že: „vychovávat děti“.

Diskuze:

Nepotřebnost a zbytečnost jsou pocity, které doajista snad i musí být průvodními znaky dlouhodobé nezaměstnanosti. Z praxe se lze podívat, že nikdo z klientů neuvedl, že jim nezaměstnanost nevadí. Mnozí nezaměstnaní se u přepážky tak alespoň chovají. Lze polemizovat s tím, zda uvedené údaje v dotazníku opravdu jsou vyplněny dle skutečných

pocitů respondentů či zda svůj pohled na vlastní odpověď neovlivňoval fakt, že jej budou číst sociální pracovníci, a tak ji koncipovali tak, aby uvedli „co chceme slyšet, resp. číst“.

I přes veškerou anonymitu odevzdávaných dotazníků lze i tento fakt brát v úvahu. Je však i možné, že mnohdy sebevědomé chování u přepážky je jen „zástěrka“ vlastní nejistoty, nepotřebnosti, zbytečnosti a celkového rozložení. Mít tak u přepážky alespoň na chvíli pocit, že „jsem nad věcí a v pohodě“.

Máte strach z budoucnosti? (otázka č. 15)

Tato otázka v dotazníku byla uzavřená a možnosti na výběr byly:

- ano
- ne

Jestliže odpovědi na otázky popsané výše byly vcelku různorodé, pak odpověď na tuto uzavřenou otázku byla z 99 % (tj. 29 klientů) ano.

Pouze 1 % (tj. 1 klient) odpověděl, že strach z budoucnosti nemá.

Diskuze:

Ať má nezaměstnaný osobní postoj ke své situaci jakýkoliv, vždy mu jeho pozice ve společnosti komplikuje život, postavení, status, a to nejen současný, ale i budoucí. Jakmile se člověk dlouhodobě zařadí do skupiny těch, kteří nepracují a jsou doma, je všeobecný pohled společnosti na tyto lidi negativní. Stále více se tak prohlubuje propast, že toto sociální stigma, které nabyt, těžko změní. Přímé obavy z budoucnosti pak jednotlivec intuitivně tuší, i když si je navenek nechce přiznat. Ztráta zaměstnání a dlouhodobá nezaměstnanost tak vede k sociální degradaci, protože nezaměstnaný člověk je byť třeba dočasně, ale je vyřazen ze společnosti.

Uvnitř rodiny roste vzájemné napětí a riziko konfliktů. Děti dlouhodobě nezaměstnaných rodičů mají problémy se svými vrstevníky ve škole. Těžko se jim vyrovnávají, nemohou s nimi sdílet společně prožité zážitky (školní výlety), protože jsou zapotřebí finanční prostředky, které vlastní rodině chybí. Ztráta vnitřní rodinné pohody má za následek fixaci dítěte na jiného (cizího) člověka a je tak pravděpodobnější předčasný odchod či útěk z domova.

Představa, že finanční tíseň bude trvat další rok či ještě více, je zničující, a to nejen pro děti, ale i rodiče, které vidí, že nemohou dítěti či dětem dopřát to, co mají vrstevníci a po čem zákonitě i jejich děti touží.

Rodiny z podpory státu uhradí nejdůležitější platby za byt a základní stravu. Navíc jim nezbyvá. Otázka budoucnosti se tak v jejich myslích rozpadá.

Z praxe lze uvést příklad, kdy matka samoživitelka měla na vysoké škole dceru. Tato studovala čtvrtým rokem pedagogickou fakultu. Matka přišla o zaměstnání a nemohla dceru finančně podpořit. Otec dívky, který s nimi nežil, se věnoval svým vlastním finančně náročným aktivitám (zkupoval v horách staré vojenské bunkry) a dceru nehodlal nijak finančně podpořit. Dívka tak musela studium ukončit, nechala se zaevidovat u úřadu práce, odkud pobírala podporu.

Jednoduchou situaci a nemají ani ti, kteří žijí a jsou sami. Svoji finanční a celkovou nedostatečnost nemají komu svěřit. Svět je mnohdy pro ně beznadějný, šedý až zničující. Všeobecný nezájem je ubíjí a myšlenku na budoucnost tak mnozí řeší „s kamarády v hospodě“. Dlouhodobě nezaměstnaný nemá přijatelnou perspektivu, odmítá mnohdy obecně platné hodnoty a sociální normy většinové společnosti, která mu nechce a nedává tolik potřebnou šanci.

Největší obavy dlouhodobě nezaměstnaných do budoucnosti (otázka č. 16)

Otázka v dotazníku byla otevřená a klienti zde měli možnost rozepsat své konkrétní obavy, co může nastat v budoucnosti.

První skupina (celkem 14 klientů, tj. 47 %) uvedla, že mají strach z toho, že takhle budou muset žít dál, že nebudou mít finance na stále se zvyšující náklady (byt, strava a krytí potřeb dětí).

Druhá skupina (celkem 6 klientů, tj. 20 %) uvedla, že se bojí a obává, že již nesežene vhodné zaměstnání. Z tohoto počtu 2 klienti uvedli, že by zahájili soukromé podnikání jako osoba samostatně výdělečně činná.

Třetí skupina (celkem 10 klientů, tj. 33 %) uvedla, že se obává o své zdraví. Jeden klient tuto skutečnost rozepsal ve smyslu nově nastoupených poplatků u lékařů či poplatků za životně důležité léky.

Diskuze:

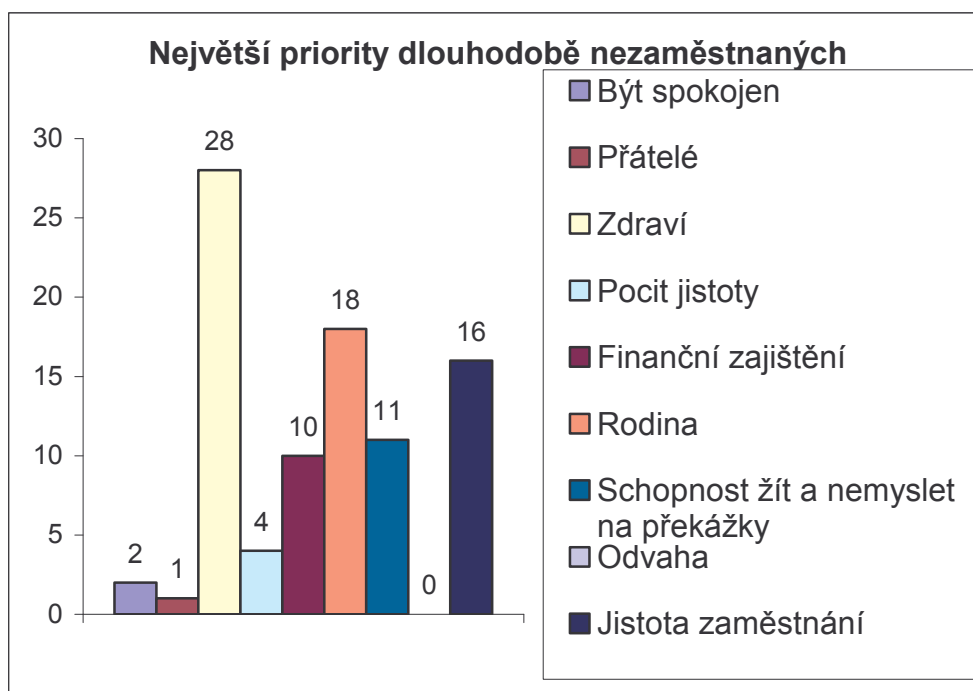
Někteří klienti uvedli, že se obávají, že již neseženou vhodné zaměstnání. Z praxe lze uvést, že sami cítí, že již na leccos nemají. Dlouhodobý pobyt doma je prakticky odstavil na vedlejší kolej a oni vědí, že jejich návyky a dovednosti nebude jednoduché zmobilizovat. Nevěří si a obávají se posměchu. Mají strach, že nebudou stíhat stanovené normy a budou muset zaměstnání znovu opustit pro vlastní neschopnost.

Resort zdravotnictví nastavuje přísná a pevná kritéria pro všechny občany. Lidé, kteří jsou v hmotné nouzi, budou z přímých plateb u lékaře po předložení potvrzení či rozhodnutí správního orgánu osvobozeni. Nicméně platby za veškeré léky i léky životně důležité bude nutné hradit. Pro lidi z nízkopříjmových skupin se tato situace stane neřešitelnou. Tato legislativně nastavená laťka bude nejen nezaměstnané, ale i ostatní lidi z nízkopříjmových skupin nutit k tomu, že svoji péči o zdraví budou zanedbávat (nebudou na ni mít finanční prostředky).

Mnoho nezaměstnaných má zdravotní problémy, jejichž podstatou je vlastní psychika, která v oslabení funguje jako neomylný spouštěč všech zdravotních problémů.

Největší priority dlouhodobě nezaměstnaných (otázka č. 17)

Graf 10: Největší priority dlouhodobě nezaměstnaných.

Otázka je v dotazníku uzavřená a klienti měli zaškrtnout tři priority.

Nabídka:

- Být spokojen
- Přátelé
- Zdraví
- Pocit jistoty
- Finanční zajištění
- Rodina
- Schopnost žít a nemyslet na překážky
- Odvaha
- Jistota zaměstnání

Každý klient tedy zaškrtl tři priority.

Diskuze:

Mezi priority dlouhodobě nezaměstnaných patří **zdraví** (celkem jej uvedlo 28 klientů, tj. 93 %). Z praxe lze uvést, že klientům jde nejen o jejich vlastní zdraví, ale i o zdraví jejich nejbližších, které ještě mají.

Na druhém místě další důležitou prioritou je **rodina**, ve které žijí (celkem 18 klientů, tj. 60 %). Zachování a pospolitost rodiny v době nezaměstnanosti je snad ještě větší, než u lidí, kteří pracují. Rodina, a to i rodina, kde jsou názorové problémy, je pro nezaměstnaného jediný zdrojem sociálních kontaktů, které má. Proto rodinu klienti postavili na druhou příčku ve své faktické hierarchii hodnot.

Třetí důležitou hodnotou pro klienty je **jistota zaměstnání** a z něj plynoucí jistý příjem (celkem uvedlo 16 klientů, tj. 53 %).

Čtvrtým neméně důležitým faktorem či spíše tajným přáním v době nezaměstnanosti (celkem 11 klientů, tj. 37 %) je **schopnost žít a nemyslet na překážky**.

Pátý hodnotový stupeň (celkem 10 klientů, tj. 33 %) volilo **finanční zajištění**. Je velmi důležitým faktorem faktického zajištění nejen vlastní osoby, ale i celé rodiny.

Na šestém místě byl klienty označen **pocit jistoty**, kterého by chtěli dostat (uvedli celkem 4 klienti, tj. 13 %).

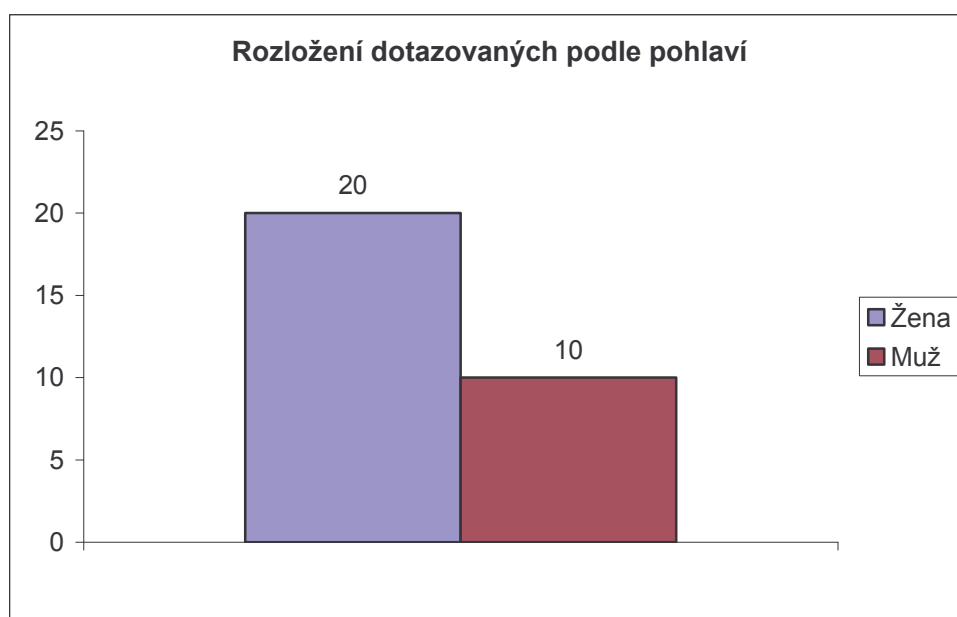
Na místě sedmém byl klienty označen pocit **být spokojen**, který také patří k životu a který k normálnímu žití každý vědomě potřebuje (uvedli celkem 2 klienti, tj. 7 %).

Na místě osmém, tj. předposledním, klienti volili **přátele** (celkem 1 klient, tj. 3 %).

Žádným klientem nebyla hodnocena **odvaha**, která je pro všechny také důležitá, nicméně při volbě tří priorit nebyla tím určujícím a rozhodujícím faktorem pro skutečný život (0 klientů, 0 %).

Rozložení dotazovaných dle pohlaví (otázka č. 18)

Graf 11: Rozložení dotazovaných podle pohlaví

Otázka je uzavřená a z celkového počtu 30 klientů – respondentů, kteří vyplnili dotazník, je 20 žen a 10 mužů.

Z toho vyplývá, že v klientele sociálního oddělení, kde byly dány k vyplnění dotazníky, je více žen než mužů. Situace je dána tím, že ve městě došlo k převodu textilního závodu cizímu vlastníku, který závod zcela přeměnil. I když zůstala zachována specifická výroba, byli původní zaměstnanci do jednoho propuštěni a nyní v něm pracují zejména zahraniční zaměstnanci (Slovensko, Ukrajina). Starší ročníky žen, které se v závodě v oboru švadlena, šička vyučily, byly propuštěny. Dále zanikl závod Čokoládovny, jehož prostory odkoupila firma zabývající se obalovací technikou. Všechny vyučené ženy ve specifickém oboru cukrovinkář tak rovněž zůstaly bez zaměstnání. Dále jsou na sociálním oddělení vedeny ženy, které po mateřské dovolené nenašly vhodné zaměstnání a původní zaměstnavatel o ně nemá již zájem.

Věkové rozložení (otázka č. 19)

Dlouhodobě nezaměstnaní, kteří se zúčastnili vyplňování předložených dotazníků, jsou ve věkovém rozložení od 24 do 59 let. Věkový průměr činí 44 let.

Ženy, které vyplňovaly dotazník, jsou ve věkové škále od 24 let do 56 let. Jejich věkový průměr je 39 let.

Muži, kteří vyplňovali dotazník, jsou ve věkovém rozložení od 34 let do 59 let. Jejich věkový průměr je 46 let.

Konkrétní rozložení počtu dětí v jednotlivých rodinách (otázka č. 20)

Tabulka 4: Konkrétní rozložení počtu dětí v jednotlivých rodinách

Počet klientů pečujících o dítě/děti	Počet dětí v péči klienta
3 klienti	1 dítě
10 klientů	2 děti
2 klienti	6 dětí
15 klientů	0 dětí

Klientem může být úplná rodina, či samoživitel. Z odpovědí na tuto otázku vyplynulo, že u 15 klientů z celkového počtu 30 dotazovaných vyrůstá v rodině jedno či více nezaopatřených dětí.

3.6 Vyhodnocení předpokladů

Předpoklad č. 1

Z celkového počtu dotazovaných je 60% dlouhodobě nezaměstnaných, kteří žijí v neuspokojivých rodinných poměrech, jsou rozvedení a žijí sami.

Ze samotného průzkumu vyplynulo, že 57% klientů je rozvedených. Bude-li se vycházet z toho, že neuspokojenost poměrů bude limitována stavem rozveden, pak se předpoklad č. 1 nepotvrdil. (viz graf č. 3, str. 43)

Lze však polemizovat, a to v rovině pouze formální, zda stav uspokojivých poměrů pociťují i klienti, kteří žijí v manželském svazku. Mnohá manželství jsou stavem dlouhodobé nezaměstnanosti značně poznamenána a funkčnost rodiny je nejen narušena, ale i zcela rozklíčena. Problematika v konkrétních rodinách je známa hlavně z praxe a činnosti sociálního pracovníka.

Předpoklad č. 2

Z celkového počtu dotazovaných je 80% dlouhodobě nezaměstnaných, kteří mají základní vzdělání, nebo jsou vyučeni.

Ze 30 klientů, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření, 33% uvedlo, že má pouze základní vzdělání, a 54 % je vyučeno. Jen 13% klientů uvedlo, že má ukončené středoškolské vzdělání s maturitou. (viz graf č. 4, str.45)

Předpoklad, že 80% klientů jsou lidé se základním vzděláním nebo jsou vyučeni se potvrdil. Jedná se zejména o lidi, kteří nejsou ochotni se dále vzdělávat a učit se něčemu novému. Umísťování lidí s nízkou vzdělanostní úrovní je tak na trhu práce velmi obtížné. Vlastní přístup a neochota cokoli činit a jakkoli konat tak podtrhuje jejich vlastní dlouhodobou neumístitelnost.

Předpoklad č. 3

Zajištění základních životních potřeb u 60% dlouhodobě nezaměstnaných tvoří pouze příjmy, které jim poskytuje pouze stát.

Z konkrétního dotazníkového šetření vyplynulo, že u 80% klientů jejich příjmy tvoří souhrnně sociální dávky (jedná se o sociální příplatky, přídavky na děti, příspěvky na bydlení, příspěvky na živobytí, doplatky na bydlení a podpory v nezaměstnanosti). Čitelnost sociálního systému je složitá a klient není schopen rozpoznat „odkud mu vlastně který druh sociální dávky chodí“ (zda ze systému státní sociální podpory, sociální péče či úřadu práce). Rozhodujícím momentem je, že finanční prostředky jsou pravidelně vypláceny.

Na tomto místě však je nutné uvést, že výčet klientů, kteří jsou příjmově zcela závislí na sociálním systému, by byl vyšší. Je to z důvodu, že 17% dotazovaných položenou otázku v dotazníku nepochopilo a uvedlo, že (cit): „Příjmy tvoří platby za elektřinu, ošacení a obuv pro děti, platby za plyn, výdaje za školu, nájem a vodu“. Otázka byla v dotazníku položena jednoznačně, avšak u klientů došlo k záměně pojmu příjem – výdaj.

Předpoklad č. 3, že zajištění základních životních potřeb dlouhodobě nezaměstnaných tvoří pouze příjmy, které jim poskytuje pouze stát, se potvrdil. (viz.graf č. 8, str. 53)

4 Závěr

Dlouhodobá nezaměstnanost ve všech svých rozměrech a důsledcích ovlivňuje nejen jedince, který je sám nezaměstnaný, ale stává se zátěžovou situací i pro nejbližší rodinu a okolí. Sám nezaměstnaný ztrácí své původní postavení, prestiž. Snižuje se jeho status a podle toho je s ním také v rámci jeho nejbližšího a vzdálenějšího okolí jednáno.

Samotná nezaměstnanost v člověku vyvolává, podmiňuje a dále posiluje nejrůznější varianty patologického chování. Jedinec stížen dlouhodobou nezaměstnaností postupně odmítá obecně platné hodnoty a normy většinové společnosti, ze které má sám pocit, že mu neposkytla tolik potřebné šance. V jasné souvislosti a sledu pak dochází k nárůstu kriminality především majetkového charakteru („když si to nemůžu koupit a nemám na to, tak si potřebnou věc zajistím jinak“) a násilných činů spáchaných pod vlivem alkoholu.

Od 1.1. 2007 došlo ze strany legislativy k výraznému kroku a posunu, a to zejména při vyplácení dávek sociální péče, které byly a nadále by měly být poslední „záchytnou sítí“ před skutečným propadem na samé dno.

Tzv. dávky pomoci v hmotné nouzi jsou postaveny na mnohem přísnějších kritériích. Podpůrným legislativním systémem je tzv. životní a existenční minimum, které je jednosložkové a zaručuje skutečné finanční zajištění úhrady nezbytných životních potřeb. Tím, že došlo k jasné a evidentní redukci výší sociálních dávek, došlo pak návazně v průběhu roku 2007 k velmi zřetelnému snížení finančních výdajů na tuto část sociální politiky. Mnozí nezaměstnaní, kteří vcelku bez jakýchkoli problémů přežívali po dobu 15-ti let v systému sociálních výpomocí a nebylo možné je jakkoli motivovat pro vlastní pracovní uplatnění, sami nakonec zaměstnání našli. Nově nastavené podmínky již nemohli akceptovat.

V současné době jsou dávkami pomoci v hmotné nouzi vypláceni jedinci, kteří již tvoří jakési pomyslné „dno“. Tito lidé již nejsou schopni se jakýmkoli vhodným způsobem zmobilizovat a jít pracovat. U většiny je problém alkohol, který se stal věrným průvodcem dlouhých dnů. Mnozí z těchto nezaměstnaných „po systémové redukci“ žijí v bytech, kde je odpojena elektřina, neteče voda. Tento stav svého žití přijali a prakticky již nejsou schopni cokoli udělat pro to, aby se každý sám za sebe od svého dna snažil odrazit a začal znovu. Z minulosti víme, že vůbec nejde o neschopné jedince, kteří by neměli do „vítku dán dar normálně žít“. Mezi těmito lidmi je např. i bývalý vedoucí oddělení odbytu kdysi tak významného závodu, který byl svými produkty znám v celé naší republice.

Na nezaměstnanost nejsme nikdo připravený, i když o ní víme. Nezaměstnanost vrhá jedince a společnost do nejistoty. Málokdo pochopí, že je nutné tzv. neustrnout na místě, vzdělávat a učit se novým věcem, způsobům, novým stránkám, které nám život postupně den po dni přináší. Stagnace a neochota posouvat se a jít dál, je dalším závažným problémem dlouhodobé nezaměstnanosti.

V neposlední řadě bych chtěla uvést, že je nutné, aby pomáhající profese měly prestiž, která je hodna této činnosti. Pakliže sociální pracovník, který se snaží pomoci člověku v tísní, je vnímán druhořadě a ve smyslu, že se plete lidem do života či je dokonce „buzeruje“, nikdy nemůže ve své práci být sebelépe myšlené, vykonávané a motivované prakticky uspět. Ze strany společnosti a samotné klientely je vnímán jako profese podřadná a doplňková.

Samotná sociální práce a činnost spadá svými kompetencemi pod pověřené obecní úřady s rozšířenou působností a pověřené obecní úřady. Vedení samotných obcí (tj. starosta, rada a zastupitelstvo) má na starosti samostatnou působnost obce. Mnohdy se na obcích mohou vyskytnout různé snahy zásahu do činnosti pomáhajících profesí. Pro sociálního pracovníka pak je těžké neuposlechnout vedení a autority „shora“.

Sociální práce není lehká práce. Vyžaduje mnoho předpokladů pro její samotný výkon. I já jako sociální pracovník jsem se musela mnohému naučit, poznat, sklonit hlavu a přitom se nesnížit. Musela jsem poznat život i z té druhé stránky. Musela jsem se naučit pokoře k životu, k lidem, k práci. Musela jsem se naučit jednat, být spravedlivá a přijmout bezezbytku každého, kdo pomoc potřebuje a především o ní stojí. Je to nikdy nekončící proces. Přesto lze v této práci spatřovat velký smysl lidského rozměru.

5 Navrhovaná opatření

Domníváme se, že mezi navrhovaná opatření by mělo patřit:

- Společnost by jasně měla stanovit, že nezaměstnaný nemá jen práva, ale i povinnosti;
- Posilovat ochotu vzdělávat se a učit, rozšířením nabídky rekvalifikačních kurzů a cílených programů pro dlouhodobě nezaměstnané, a to vše např. i pod sankcí ztráty příjmů ze sociálního systému;
- Zvýraznění a posílení institutu veřejně prospěšných prací (není mnoho v praxi využíváno) např. při úklidu města, ošetřování zeleně, úklidu sněhu, prací při kalamitách;
- Důsledné kontroly a potírání tzv. „prací na černo“, tj. šedé ekonomiky;
- Povinnost dlouhodobě nezaměstnaného vzít jakékoli zaměstnání, a to bez ohledu na získané vzdělání;
- Posílení prestiže pomáhající profese;

Mezi klady při práci s dlouhodobě nezaměstnanými na oddělení sociální péče v současnosti patří:

- Vzájemná celorepubliková propojenost jednotného programu systému tzv. OK NOUZE, který zajišťuje jednotné výplaty dávek pomoci v hmotné nouzi;
- Došlo ke snížení množství přeplatků u dávek pomoci v hmotné nouzi u klientů, kteří neohlásili příjmy (systém sehrává databáze všech příjmů, jež vyplácí státní instituce);
- Funguje široká a pestrá nabídka rekvalifikací pořádaných úřady práce (oproti minulosti se činnost úřadů práce zkvalitnila);
- Na základě úbytku klientely je větší časový prostor pro samotnou konkrétní sociální práci s klientem (netvoří se fronty a jednání není tak pod časovým tlakem);
- Je možnost využití typizovaných a vcelku nezneužitelných poukázek na stravu (místo finančních prostředků);

6 Seznam použitých zdrojů

- BĚLINA, Miroslav. *Pracovní právo*. 3. vyd. Praha: C.H. BECK, 2007. ISBN 978-80-7179-672-5.
- BŘESKÁ, Naděžda, VRÁNOVÁ, Lucie. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. 1. vyd. Olomouc: Anag, 2007. ISBN 978-80-7263-378-4.
- BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2002. ISBN 80-247-9006-8.
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-41-5.
- KLIMENTOVÁ, Eva. *Sociální politika*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0780-9.
- KREBS, V. *Sociální politika*. 3. vyd. Praha: ASPI a.s., 2005. ISBN 80-7357-050-5.
- MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 3. vyd. Praha: Slon, 2002. ISBN 80-86429-08-3.
- MAREŠ, P. *O chudobě v české a slovenské společnosti*. 1. vyd. Brno: MU, 1995. ISBN 80-210-1245-5.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
- MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds). *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- NIEDERLE, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi a zákon o životním minimu - pracovní text k semináři*. 2007.

- PAULÍK, Karel. *Psychologické poradenství v sociální práci*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002. ISBN 80-7042-615-2.
- PŘIB, J., KEPKOVÁ, M., NIEDERLE, P. *Průvodce sociálními dávkami*. 1. vyd. Praha: BMSS-Start, 2007. ISBN 80-86140-37-7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
- ZITA, Josef, TRUHLÁŘOVÁ, Zuzana. *Sociální poradenství jako druh pomoci*. 1. vyd. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2003. ISBN 80-7041-809-5.
- *Evropský pakt pro rovnost žen a mužů* [online]. 2007, datum poslední revize 29.10.2007. [cit. 2007 – 10 – 29]. <http://www.mpsv.cz/cs/2822>
- *Práce a sociální politika*. 2006, číslo 12, ISSN 0049-0962.
- *Sociální zabezpečení ÚZ*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, a.s., 2007. ISBN 978-80-7208-625-2.
- *Zpráva o situace na trhu práce v okrese SEMILY I.pololetí 2007*. Úřad práce Semily, 2007.

7 Seznam příloh

PŘÍLOHA Č. 1: DOTAZNÍK	74
PŘÍLOHA Č. 2: SEZNAM GRAFŮ	78
PŘÍLOHA Č. 3: SEZNAM TABULEK	79

Dotazník – zjištění sociálního dopadu s ohledem k výši vyplácených dávek pomoci v hmotné nouzi

Vámi vyplněný dotazník je anonymní. Jeho výsledky budou sloužit jako podklad pro celkové zhodnocení situace nezaměstnaných na trhu práce.

- 1) Jaký je Váš rodinný stav (*Zaškrtněte správnou odpověď*)
 - a) Ženatý – vdaná
 - b) Svobodný(á)
 - c) Rozvedený(á)

- 2) Nejvyšší dosažené vzdělání (*Zaškrtněte správnou odpověď*)
 - a) Základní
 - b) Učební obor
 - c) Střední s maturitou
 - d) Vysokoškolské

- 3) Jak dlouho jste nezaměstnaný?
.....

- 4) Jste nezaměstnána(a) opakovaně? (*Zaškrtněte správnou odpověď*)
 - a) Ano
 - b) Ne

- 5) Důvod nezaměstnanosti (*Zaškrtněte správnou odpověď*)
 - a) Byl(a) jsem propuštěn
 - b) Dostal(a) jsem výpověď
 - c) Odešel (odešla) jsem na vlastní žádost
 - d) Jiné důvody, *rozepište* _____

- 6) Musel(a) jste v době nezaměstnanosti měnit bydliště? (*Zaškrtněte správnou odpověď*)
 - a) Ano
 - b) Ne

7) Je podpora státu dostatečná? (*Zaškrtněte správnou odpověď*)

- a) Ano
- b) Ne

8) Co vše tvoří příjmy Vaší domácnosti?

9) Přínos dlouhodobé nezaměstnanosti

10) Co Vám nezaměstnanost naopak vzala?

11) K čemu jste byl(a) v době nezaměstnanosti donucen(a)?

(*př. výměna bytu, prodej automobilu, změna jídelníčku apod.*)

12) Máte někoho blízkého, kdo Vám v době nezaměstnanosti pomáhá?

(*Prosím rozepište.*)

13) Jak trávíte volný čas? (*Prosím rozepište.*)

14) Jak se cítíte jako nezaměstnaný? *(Prosím rozepište)*
(př. nepotřebný, zbytečný, nevadí mi to – apod.)

15) Máte strach z budoucnosti? *(Zaškrtněte správnou odpověď.)*
a) Ano
b) Ne

16) Čeho se nejvíce v budoucnosti obáváte? *(Prosím rozepište.)*

17) Co je pro Vás v životě nejdůležitější, co má pro Vás největší hodnotu?
(Zaškrtněte prosím tři Vaše nejdůležitější priority.)

- Být spokojen
- Přátelé
- Zdraví
- Pocit jistoty
- Finanční zajištění
- Rodina
- Schopnost žít a nemyslet na překážky (psychické, fyzické či finanční)
- Odvaha
- Jistota zaměstnání

18) Jste muž - žena. *(Zakroužkujte.)*

19) Prosím, uveďte Váš věk _____

20) Uveďte, prosím počet nezaopatřených dětí vyrůstajících v rodině.

(Pokud v rodině děti nejsou, nevyplňujte.)

Děkujeme Vám za Vaši vstřícnost a trpělivost při vyplňování údajů v dotazníku. Tento bude sloužit jako podklad pro zhodnocení situace nezaměstnaných na trhu práce.

Příloha č. 2: Seznam grafů

Seznam grafů

GRAF 1: VOLNÁ PRACOVNÍ MÍSTA NA SEMILSKU – POROVNÁNÍ V 1. POLOLETÍ ROKU 2006 A V 1. POLOLETÍ ROKU 2007.....	23
GRAF 2: POČET VYDANÝCH, VRÁCENÝCH A NEVRÁCENÝCH DOTAZNÍKŮ.....	43
GRAF 3: ZHODNOCENÍ RODINNÉHO STAVU DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH KLIENTŮ.	43
GRAF 4: VZDĚLÁNÍ DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH, KTERÍ JSOU V EVIDENCI ÚŘADU PRÁCE.	45
GRAF 5: DÉLKA NEZAMĚSTNANOSTI NA POČET KONKRÉTNÍCH KLIENTŮ.....	46
GRAF 6: POROVNÁNÍ NEZAMĚSTNANÝCH POPRVÉ A TĚMI, KTERÍ JSOU NEZAMĚSTNANÍ OPAKOVANĚ.	48
GRAF 7: ŘEŠENÍ OTÁZKY BYDLIŠTĚ V DOBĚ DLOUHODOBÉ NEZAMĚSTNANOSTI.....	51
GRAF 8: PŘÍJMY DOMÁCNOSTÍ DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH.....	53
GRAF 9: NUTNÁ OMEZENÍ V DOBĚ DLOUHODOBÉ NEZAMĚSTNANOSTI.	56
GRAF 10: NEJVĚTŠÍ PRIORITY DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH.....	63
GRAF 11: ROZLOŽENÍ DOTAZOVANÝCH PODLE POHLAVÍ.....	65

Příloha č. 3: Seznam tabulek

Seznam tabulek

TABULKA 1: KONKRÉTNÍ POČTY ZAMĚSTNANCŮ V JEDNOTLIVÝCH FIRMÁCH NA SEMILSKU V POROVNÁNÍ 1. POLOLETÍ ROKŮ 2006 A 2007.....	20
TABULKA 2: SPÁDOVÉ OBCE MIKROREGIONU SEMILSKA A LOMNICKA VYBRANÉ UKAZATELE TRHU PRÁCE – ČERVEN 2007.....	22
TABULKA 3: POROVNÁNÍ ÚBYTKU DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH V EVIDENCI U ÚŘADU PRÁCE.....	24
TABULKA 4: KONKRÉTNÍ ROZLOŽENÍ POČTU DĚTÍ V JEDNOTLIVÝCH RODINÁCH	66